

ภาวิทยาหลังมนุษย์: สภาพใหม่ในสนานมของความสัมพันธ์

Posthuman Ontology: A New State in the Field of Relationality

วิศิษย์ พินทองวิชัยกุล

Visisyva Pinthongvijayakul

สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม กทม. 10900
Program of Community Development,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Chandrakasem Rajabhat University, Bangkok 10900 Thailand

*Corresponding author E-mail: visisyva@gmail.com

Received: April 27th, 2023

Revised: June 23th, 2024

Accepted: June 27th, 2024

บทคัดย่อ

ในช่วงเวลาประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา แนวพินิจที่เรียกว่า “จุดเปลี่ยนทางกว่าวิทยา” ได้ก่อร่างขึ้นในโลกวิชาการตัววันตกลเพื่อตั้งคำถามการศึกษาที่มักมีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางและลดTHONสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใชมนุษย์ให้กลายเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อรับใช้การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ในสังคมของมนุษย์ แนวพินิจนี้บูรณาการศาสตร์ที่เคยแบ่งแยกพร้อมเดนความรู้ออกเป็นวิทยาศาสตร์กับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ให้นำไปสู่อนาคตบริเวณความรู้ใหม่ ๆ เช่น มนุษยศาสตร์สิ่งแวดล้อม การศึกษาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การศึกษาทางผัสดารมณ์ หรือหลากหลายพันธุ์และสัตว์ศึกษา เป็นต้น งานเหล่านี้มีจุดร่วมคือท้าทายความจริงแบบคู่ตระหง่านของมนุษย์ กับสิ่งที่ไม่ใชมนุษย์ รวมไปถึงธรรมชาติกับวัฒนธรรม บทความวิจัยซึ่งนิ่งสูงศึกษา ประมวล และสังเคราะห์งานวิชาการด้านกว่าวิทยาชีนสำคัญ ๆ ที่ปรากฏในกระแสสาร ความคิดเพื่อนำเสนอความหมายใหม่ ๆ ของ “กว่าวิทยาหลังมนุษย์” จุดเปลี่ยนและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ทางความคิด รวมไปถึงวิธีวิทยาสำคัญ ๆ ในบทความนี้ ผู้วิจัยเสนอคำสำคัญคือ “สภาพใหม่ในสนานของความสัมพันธ์” เพื่อเป็นเครื่องมือในการทดลองศึกษาข้อมูลเพื่อหาความรู้ทางกว่าวิทยาที่อาจจะเปิดพื้นที่ความรู้ใหม่ ๆ ในแวดวงวิชาการไทย

คำสำคัญ: กว่าวิทยาหลังมนุษย์, ธรรมชาติกับวัฒนธรรม, วิธีวิทยา, สภาวะใหม่, สนานของความสัมพันธ์

Abstract

Over the past 30 years, a critical approach known as “ontological turn” has taken shape in the Western academic world to question human-centered research and the diminution of nonhuman actors as a device to serve the understanding of the phenomenon in human society. This approach integrates previously the divided domains of natural science and humanities-social sciences into new modes of knowledge making such as environmental humanities, science and technology studies, affect studies, or multispecies and animal studies, etc. These works have a common point, which is to challenge established binary opposition of humans/nonhumans and nature/culture. This research article aims to study, compile and synthesize important academic works on ontology that appear in the stream of thought in order to present a new definition of “posthuman ontology,” its turning points and development in the history of thought. Finally, I propose the key idea—“new state in the field of relationality”—as experimental tool for knowledge making concerning ontology that potentially opens up new areas of knowledge in the Thai academic world.

Key words: posthuman ontology, nature and culture, methodology, new state, field of relationality

บทนำ: โลกที่อยู่แต่ไม่เคยรู้จัก¹

ในห้วงเวลา กว่าสามทศวรรษที่ผ่านมา ในแวดวงวิชาการโลกตะวันตก มีการถกเถียงถึงความตีบตันในการศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่มักผลิตข้ามความรู้เดิมและก้าวไม่ทันการเปลี่ยนผ่านทางสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีความรวดเร็วและรุนแรง (ดู Felski 2020) นักวิชาการพยายามหาทางออกด้วยการเปิดพื้นที่ให้กับแนวคิดทฤษฎีใหม่ ๆ รวมไปถึงการพยายามสร้างบทสนทนาก้ามศาสตร์เพื่อแสวงหาแนวทางในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ รอบตัวจนปัจจุบันเกิด “พื้นที่ความรู้” ใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ ตัวอย่างเช่น มนุษยศาสตร์สิ่งแวดล้อม (Environmental Humanities) มนุษยศาสตร์ดิจิทัล (Digital Humanities) การศึกษาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (STS-Science and Technology Studies) การศึกษาทางผัสสาวรมณ์ (Affect Studies) หรือทางลากษายพันธุ์และสัตว์ศึกษา (Multispecies/Animal Studies) เป็นต้น

นักวิชาการศึกษาสิ่งที่พวกเขามีความสนใจร่วม ผ่านการถกเถียงจากศาสตร์สาขาย่อย แล้วนำไปสู่พื้นที่ความรู้เชิงบูรณาการ ตัวอย่างเช่น การศึกษา “โครงสร้างสารสนเทศปโภคพื้นฐาน” โดยผ่านความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีและสังคมศาสตร์ ทำให้เห็นเชื่อมและคลองที่ไม่ได้เป็นเพียงแค่สิ่งก่อสร้างที่หยุดนิ่ง หากแต่เติบโตไปตามประวัติศาสตร์รัฐชาติ (Carse 2014; Jakkrit 2017, 2018) งานเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า โครงการพัฒนาแหล่งน้ำสามารถซึ่งตากธรรมของผู้คนในพื้นที่ ทำให้พวกเขารู้สึกว่าความเป็นพลเมืองแล้วกล้ายไปเป็นชนกลุ่มน้อยที่ไร้สิทธิไร้เสียงเพื่อที่รัฐจะได้จัดการเคลื่อนย้ายออกไปจากพื้นที่โครงการ (Lasso 2016) การศึกษา “สุนัข” ด้วยฐานคิดทางปรัชญา วรรณกรรม ชีววิทยา หรือสตรีศึกษาทำให้เราเห็นสภาวะของสุนัขที่ลึกซึ้งมากไปกว่าเพียงแค่เป็นสัตว์เลี้ยงในชีวิตประจำวันหรือเป็นสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเรื่องเล่า (Ming 2021) แต่หากสัมพันธ์กับมนุษย์ในระดับจริยศาสตร์หรือวิวัฒนาการร่วม (Haraway 2008; Rose 2011) หรือตัวอย่างการศึกษา “ราและจุลินทรีย์” ที่ชี้ให้เห็นว่าสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กเหล่านี้เป็นตัวละครสำคัญที่ขับเคลื่อนความเป็นไปของโลกใบนี้ เป็นโครงข่ายของคลังข้อมูลชีวภาพトイ้ปีนดิน (Tsing 2015) เป็นสารพันธุกรรมที่

บันทึกประวัติศาสตร์ทางธรรมชาติในท้องทะเล (Helmreich 2009) และเป็นผู้ขับเคลื่อนพัฒนาการทางการแพทย์และเศรษฐกิจอันมีผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อประวัติศาสตร์มนุษยชาติ (Latour 1988; Paxson 2013)

จุดร่วมสำคัญของงานวิชาการเหล่านี้คือการที่ให้เห็นมุมมองใหม่ๆ ต่อสิ่งรอบตัวที่มนุษย์ไม่เคยสังเกต หรือชวนให้เราประสบกับสภาวะใหม่ๆ ที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสและการรับรู้ของเราระบุ ที่สำคัญงานเหล่านี้ทำให้เห็นว่าสัตว์ สิ่งของและธรรมชาติล้วนเป็นผู้กระทำการที่ไม่เคยหยุดนิ่งและไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมของมนุษย์เสมอไป ในบางครั้งพวกเขากลับเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของพวกเราเสียด้วยซ้ำ เราเริ่มตระหนักว่าเขียนและคลองมีชีวิตทางสังคมและมือทิพลดต่อการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ของมนุษย์ เราเริ่มทบทวนตำแหน่งแห่งที่ระหว่างมนุษย์กับสุนัขว่าไม่ได้เป็นแค่เจ้าของกับสัตว์เลี้ยงแต่เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน เราเริ่มเห็นสังคมของเราและจุลินทรีย์ทั้งๆ ที่เราไม่สามารถมองพวกเข้าได้ด้วยตาเปล่า และเริ่มตระหนักว่าพวกเขามีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจการเมืองของมนุษย์อย่างมาก เป็นที่น่าสังเกตว่างานเหล่านี้ท้าทายอำนาจและความเป็นศูนย์กลางของมนุษย์อีกทั้งยังนำเสนอประสบการณ์ใหม่ๆ ที่เราอาจไม่คุ้นเคย กล่าวให้ถึงที่สุด พลังการอธิบายของงานกลุ่มนี้ชี้ชวนให้เห็นถึงสภาวะของโลกที่มนุษย์เราดำรงอยู่แต่ดูเหมือนว่าจะไม่เคยรู้จักมาก่อน

คำถามที่ผุดขึ้นมาคือทำไม่ในห่วงเวลา กว่าสามทศวรรษที่ผ่านมาในแวดวงวิชาการโลกตะวันตกหรือแม้แต่ในโลกวิชาการไทย จึงมีงานเขียนนี้ปรากฏอย่างมีนัยสำคัญ เราสามารถอธิบายด้วยปัจจัยขับเคลื่อนสองประการด้วยกัน ซึ่งแบ่งออกเป็น (1) วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม และ (2) ข้อจำกัดของการหาความรู้แบบมนุษยนิยมในโลกสมัยใหม่ โดยปัจจัยทั้งสองข้อนำไปสู่การตั้งคำถามการครอบงำของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ

(1) สำหรับปัจจัยด้านวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม เราจะพบว่าปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่กำลังเกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อมนุษย์และธรรมชาติ หลายทศวรรษที่ผ่านมาทุกพื้นที่ทั่วโลกประสบกับปัญหภัยพิบัติขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะ

เป็นน้ำท่วม ไฟป่า ปัญหาหมอกควัน อุณหภูมิโลกที่กำลังสูงขึ้นและอากาศแปรปรวน ซึ่งดูเหมือนว่าปัญหาเหล่านี้ได้ขยายวงกว้างมากขึ้นและมีอัตราเร่งอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เรากำลังเผชิญทั้งหมดนี้ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อมนุษย์เท่านั้น แต่ยังสร้างความสูญเสียให้กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ทั้งบ动植物และในน้ำ เมื่อเรามาทบทวน ต้นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เราจะพบว่ามนุษย์คือตัวการที่ก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงจากการเติบโตอุตสาหกรรมภายในระบบบริโภคนิยม ตั้งแต่โลภก้าวสู่ความทันสมัย จนมีการนิยามยุคสมัยที่มีมนุษย์ในฐานะตัวการทำลาย สิ่งแวดล้อมว่าเป็นยุค “มนุษย์สมัย” (Anthropocene) งานวิชาการหลายชิ้นได้เริ่มตั้ง คำถามกับยุคมนุษย์สมัยที่มีมนุษย์เป็นทั้งผู้กระทำและเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง (Hetherington 2019, Ellis 2018)

(2) ข้อจำกัดของการทำความรู้ที่มีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางนำไปสู่การวิพากษ์ ปรัชญาและประวัติศาสตร์ทางความคิดของมนุษย์แบบทวนนิยมที่มักจะศึกษาและเข้า โลกใบหนึ้นโดยแยกมนุษย์ในฐานะหน่วยวิเคราะห์ออกจากสิ่งอื่น ๆ วิธีการทำความรู้ แบบปรัชญาทวนนิยมได้แบ่งความจริงออกเป็นคู่ต่างข้าม เช่น รูปธรรม/นามธรรม วิทยาศาสตร์/ความเชื่อ ธรรมชาติ/วัฒนธรรม ซึ่งต่อมากลายเป็นกับดักคู่ต่างข้ามของ การสร้างความรู้ ทำให้เราผลิตข้ามคุณภาพความจริงที่สร้างปัญหาต่อปฏิบัติการในชีวิตของ มนุษย์ สร้างและสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น กรณีการให้นิยาม “ป่า” ว่าควรเป็นพื้นที่ ธรรมชาติปราศจากการมีอยู่ของมนุษย์นำไปสู่การขับไล่กลุ่มชาติพันธุ์ออกจากพื้นที่ป่า ทั้ง ๆ ที่พวกเขาร่วมชีวิตอยู่ในพื้นที่ก่อนที่จะมีภูมายับยั้งตัวด้วยสาด ด้วยฐานคิด แบบทวนนิยม รู้สึกถูกครอบงำด้วยมโนทัศน์การจัดการทรัพยากรที่ว่า ธรรมชาติ (Nature) จะเติบโตพัฒนาได้ต้องไม่ถูกแทรกแซงจากมนุษย์และกิจกรรมทางสังคม (Culture) ฐานคิดเช่นนี้นำไปสู่การประกอบร่างกายตามรัฐและก่อให้เกิดปัญหา กับชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่เดิม นี้เป็นเหตุผลว่าทำไมนักวิชาการต้องลุกขึ้นมาวิพากษ์ วิธีการสร้างความจริงขานานให้กับอีกครั้ง ตัวอย่างงานวิชาการข้ามศาสตร์ที่ผู้จัดได้ แสดงไปข้างต้นแสดงทางออกใหม่ ๆ ในการศึกษาทำความรู้ที่พยายามสลายความ เป็นศูนย์กลางของมนุษย์ที่นำพาโลกมาเผชิญปัญหาอยู่คืบๆ บัน

การลุกขึ้นมาวิพากษ์วิธีการสร้างความจริงนำไปสู่หัวเลี้ยวหัวต่อครั้งใหญ่ ในโลกวิชาการมุชยศาสตร์และสังคมศาสตร์ นั้นคือเกิดกระบวนการทัศน์ที่เรียกว่า “จุดเปลี่ยนทางภูมิทัย” (Ontological Turn) คือการกลับไปตั้งคำถามกับวิธีการ สร้างความรู้ที่เราคุ้นเคยกันมา เกิดการทำงานข้ามศาสตร์เพื่อบูรณาการความรู้ที่ไม่สามารถอยู่อย่างเดียว ๆ เมื่อที่เคยทำมาได้อีกต่อไป โดยการทำงานข้ามพรอมแคน ความรู้มีความจำเป็นต้องหาคำจำกัดอบให้กับความผันผวนที่ซับซ้อนครอบคลุมมิติทาง สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม อันเชื่อมโยงไปยังการก่อ ตัวของอาณابริเวณของความรู้ทางวิชาการใหม่ ๆ ที่ไม่ได้ถูกครอบงำด้วยฐานคิด แบบมนุษยนิยมอีกต่อไป

ในหนังสือเรื่อง *Eating in Theory* ผู้แต่งคือ Annemarie Mol (2021) ได้แสดง ตัวอย่างการวิพากษ์ปรัชญาตะวันตกที่มีการแบ่งระดับความสำคัญให้กับสิ่งต่าง ๆ โดย มีมนุษย์อยู่บนยอดสุดของพีระมิดซึ่งมักใช้ชื่อ “การคิด” ของมนุษย์ในฐานะเครื่องมือ สร้างความรู้ Mol เสนอว่าทฤษฎีไม่ได้เกิดจากกระบวนการการคิดแต่เพียงอย่างเดียว แต่เกิดจาก “การกิน” ได้ด้วย ปรัชญาตะวันตกมองว่าการกินเป็นไปเพื่อให้บำรุงร่างกาย และการกินเพื่อบำรุงร่างกายก็มีสถานะในทางปรัชญาต่ำกว่า “การคิด” ทั้ง ๆ ที่ถ้าเรา พินิจพิเคราะห์ให้ดีจะพบว่าการกินนำมาซึ่งหลายสิ่งหลายอย่างที่มากกว่าเพื่อบำรุง ร่างกาย การกินนำมาซึ่งแง่มุมจริยศาสตร์ ศีลธรรม และการดูแลเอาใจใส่กันและกัน เช่น แม่ให้อาหารลูก พยาบาลป้อนอาหารผู้ป่วย สองกิจกรรมนี้มีความหมายมากกว่า การบำรุงร่างกาย เหนือไปกว่านั้น ผู้วิจัยคิดว่าจริยศาสตร์และการดูแลเอาใจใส่ในวิถี การกินยังเข้มไปยังวาระอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสตว์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว เราอีกด้วย

เดิมที่ครอบคิดทฤษฎีคือผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการจากการทำงานของกระบวนการ สร้างความจริงซึ่งการมองโลกแบบทวิลักษณ์ได้แบ่งแยกว่า “ความคิด” คือที่มาของ ความรู้ และผลลัพธ์ให้ “เรื่องร่าง” กลายเป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถเพาะปลูกความองค์รวมแห่ง ความรู้และความจริงได้ วิธีคิดแบบทวิลักษณ์ตั้งกล่าวก็สัมพันธ์กับกรอบทางศาสนาที่ เป็น “จิต” ให้เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์พร้อมชำระล้างเพื่อทะยานขึ้นสู่เบื้องบนในขณะที่ “กาย”

เป็นพื้นที่ของเนื้อหั่นมังสา บ่อเกิดของความรู้สึกและกิเลสที่ค่อยแต่จะฉุดรังให้มันขยายตอกต่อๆ กลาง

Moi เสนอว่าแนวคิดทฤษฎีไม่เพียงกำหนดจากความคิดแต่เพียงเท่านั้นแต่ยังกำหนดจากเรื่องร่างของเราได้อีกด้วย นักมานุษยวิทยาชาวดัชต์ผู้นี้เขียนในบทนำของหนังสือ *Eating in Theory* ว่าทฤษฎีทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์รวมไปถึงศัพท์แสงต่างๆ ที่แวดล้อมทฤษฎีที่เราจำเรียนกันมาอาจเหมาะสมและใช้ประโยชน์ได้กับสังคมหรือโลกยุคก่อนหน้า แต่ในห้วงเวลาปัจจุบัน ลักษณะธรรมชาติและลักษณะวิชาการได้เกิดการเปลี่ยนผ่านครั้งใหญ่ เราจำเป็นต้องแสวงหาทฤษฎีใหม่ๆ ศัพท์แสงใหม่ๆ หรืองานวิชาการทดลองใหม่ๆ มาช่วยในการทำความเข้าใจโลกปัจจุบัน เนื่องจากภาษาเป็นสื่อนำความคิดและสะท้อนความรู้ เราจึงจำเป็นต้องนำคำพูดใหม่และวิธีคิดใหม่ๆ มาช่วยเราทำความเข้าใจและแก้ปัญหาโลกยุคใหม่ (Moi 2021, 1)

การวิพากษ์แนวคิดทฤษฎีแบบมนุษยนิยมที่มีศูนย์กลางอยู่ที่การขับคิดของมนุษย์นออกจากจะซ่วยให้เราพินิจพิเคราะห์การมีอยู่ของสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์อย่างจริงจังแล้ว ยังทำให้เราตระหนักกว่าในโลกใบนี้ยังมีสังคมที่มีฐานคิดเชิงปรัชญาที่มีรูปร่างหน้าตาต่างจากฐานคิดของปรัชญาตะวันตก การตระหนักรถึง “สภาวะของโลกที่มนุษย์เราดำรงอยู่แต่ดูเหมือนว่าจะไม่เคยรู้จักมาก่อน” อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น เพราะเป็นสภาวะใหม่ที่ได้ขยับไปไกลกว่ากรอบคิดทฤษฎีที่เรามีอยู่ เป็นสิ่งที่ปรากฏเพื่อที่จะสะท้อนว่าเรามีเพดานของทฤษฎีและศัพท์แสงทางวิชาการที่จำกัดต่อการทำความเข้าใจโลกใบใหม่ๆ ซึ่งกำลังปรากฏตัวขึ้นในห้วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านนี้ ยิ่งไปกว่านั้น สภาวะใหม่ๆ ยังชวนให้เราค้นพบถึงข้อจำกัดของมนุษย์ด้านอายุตันะในการเข้าถึงความจริงซุกอื่นๆ ที่ปราสาทสมัยของเราไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วย หรือกล่าวอีกอย่าง ก็คือมนุษย์ไม่มีเครื่องมือที่จะรับรู้สภาวะอันซับซ้อนที่เหนือไปจากความสามารถของปราสาทสมัยของเราเอง

บทความวิจัยชิ้นนี้ชวนให้ผู้อ่านสัมผัสสภาวะใหม่ๆ ในงานทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เครื่องมือสำคัญที่ก่อให้เกิดพลังในการอธิบายดังกล่าวคือแนวพินิจแนวใหม่ที่ปรากฏในห้วงเวลาไม่กี่สิบปีที่ผ่านมา แนวพินิจดังกล่าวคือ “ภูมิปัญญาหลัง

มนุษย์” (Posthuman Ontology) บทความนี้ต้องการศึกษาจุดเปลี่ยนทางกวิทยาที่นำไปสู่การก่อตัวของกวิทยาหลังมนุษย์ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยประมาณ สังเคราะห์และถ่ายทอดผ่านความเข้าใจของตนเองเพื่อเสนอคำสำคัญและแนวทางที่จะช่วยให้นักวิชาการไทยได้ทดลองในการศึกษางานของตนเพื่อสร้างความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของการวิเคราะห์ข้อมูลที่มี ผู้วิจัยจะนำเสนอความหมาย พัฒนาการ พื้นที่ความรู้ที่แนวพินิจนี้ได้มาระบุหักเหลาคำคุณ ตัวอย่างและความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ในการวิจัย ท้ายที่สุดผู้วิจัยจะพยายามชี้ให้เห็นว่า กวิทยามีพลังที่อาจนำพาเราให้ออกไปจากทางตันของการศึกษาทางมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ได้อย่างไร

ความหมายของกวิทยาหลังมนุษย์: สรุปในส่วนของความสัมพันธ์

ในเบื้องต้น “กวิทยา” (Ontology) เป็นสาขานึงของวิชาปรัชญา หมายถึงการศึกษาธรรมชาติของการดำรงอยู่ แนวพินิจนี้เป็นส่วนหนึ่งของอภิปรัชญา (Metaphysics) ที่ตั้งคำถามกับลักษณะพื้นฐานของความจริง รวมไปถึงการเกิดขึ้นและมีอยู่ของสรรพสิ่งⁱⁱⁱ กวิทยาในวิชาปรัชญา มุ่งสืบสานว่าความรู้ชุดหนึ่ง ๆ ถูกประกอบสร้างขึ้นมาภายใต้เงื่อนไขหรือสรุปได้ คำว่า “สรุป” หรือ “ภาวะ” เป็นแก่นกลางของวิธีทำความเข้าใจโลกและเป็นฐานของการถกเถียงเกี่ยวกับความจริง ความเชื่อมโยง จากอภิปรัชญาไปสู่แนวพินิจแบบกวิทยาหลังมนุษย์ที่เราสนใจในบทความนี้คือ การกลับไปทบทวนลักษณะพื้นฐานของความจริง รวมไปถึงการเกิดขึ้นและมีอยู่ของสรรพสิ่งที่แต่เดิมนั้นผูกขาดโดยมนุษย์เพียงฝ่ายเดียว เพื่อผลักและขยายขอบเขตของความรู้ให้กว้างขวางขึ้นด้วยการถามใหม่ว่าความรู้ชุดหนึ่งจะเป็นอย่างไรหากมีตัวแปรสำคัญที่ไม่ใช่มนุษย์เข้ามาร่วมสร้างความจริงด้วย ที่สำคัญ การตั้งคำถามใหม่ เช่นนี้จะสามารถสั่นคลอนวิชาปรัชญาตะวันตกกระแสหลักที่เคยมองกวิทยาว่าคือความจริงที่มีมนุษย์เป็นเจ้าของ ให้เปลี่ยนไปเป็นการมองใหม่ว่ากวิทยาแบบใหม่นี้ขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์หรือปฏิบัติการระหว่างผู้กระทำการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ ภายใต้สถานการณ์หนึ่ง ๆ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) ให้หมายความว่า “ภาวะ” ซึ่งเป็นคำนาม หมายถึง “ความมี ความเป็น ความปรากฏ” ในบทความนี้

ผู้วิจัยจะมุ่งอภิปรายการปรากฏความของคน สัตว์ สิ่งของและสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงความสัมพันธ์ของพวกเขาก่อนหน้านี้ในพื้นที่หนึ่ง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นถึงการก่อตัวขึ้นของ “ภาวะหลังมนุษย์” ในพื้นที่ความรู้ทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ในความเข้าใจของผู้วิจัย ภาวะหลังมนุษย์คือแนวพินิจที่เผยแพร่ให้เห็นสภาวะใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ในพื้นที่หรือสถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยผู้วิจัยขอเรียกพื้นที่หรือสถานการณ์หนึ่ง ๆ นี้ว่า “สนา�ของความสัมพันธ์” บรรดานักคิดที่อยู่ในปริมณฑลความรู้ของจุดเปลี่ยนทางกวิทยาได้อภิปรายถึงความสัมพันธ์ (Relationality) ระหว่างมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ในพื้นที่ที่พวกเขากำนัมผ่านปรากฏการณ์ที่ได้ศึกษา ตัวอย่างเช่น Donna Haraway (2008) ใช้คำว่า “contact zone” ในขณะที่ Anna Tsing (2004) ใช้คำว่า “zones of awkward engagement” หรือ Tim Ingold (2005) ใช้คำว่า “dwelling/fields of power” เป็นต้น พื้นที่หรือสนาમที่ปรากฏในงานเขียนเกี่ยวกับภาวะหลังมนุษย์ ล้วนเป็นเวทีที่เผยแพร่ความจริงชุดใหม่ ๆ หรือโลกใบใหม่ ๆ ที่มนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ร่วมกันสร้างขึ้นมาก มากไปกว่านั้น ด้วยการทบทวนงานวิจัยที่เสนอประเด็นเรื่อง “พื้นที่ความรู้” ในบริบทสังคมไทยของอนันต์ กาญจนพันธุ์ (2563, 2564ก, 2564ข) ซึ่งเสนอพื้นที่เชิงซ้อนของความรู้ที่พยายามไปให้พันกับดักคู่ตระหง่าน ผู้วิจัยจึงขอขยายขอบเขตพื้นที่ความรู้ดังกล่าวให้ครอบคลุมสรรพสิ่งเหนือมนุษย์ (More-than-human World) อันเป็นที่มาของ “สนา�ของความสัมพันธ์” ในบทความนี้

ดังนั้น หัวใจสำคัญของแนวพินิจแบบกวิทยาหลังมนุษย์คือการสลายความเป็นศูนย์กลางของมนุษย์โดยชี้ให้เห็นว่าเมื่อสิ่งต่าง ๆ เข้ามาเพชญหน้าในสนาમของความสัมพันธ์แล้ว จะนำไปสู่สภาวะอันได้แก่ความรู้หรือมุ่งมอง “ที่ขึ้นตรง” กับประสบการณ์ของสิ่งนั้น ๆ โดยอาจไม่จำเป็นต้องมีมนุษย์อยู่ในพื้นที่ความรู้ดังกล่าวเลย ก็เป็นได้กล่าวโดยขยายความก็คือ แนวพินิจนี้เชื่อว่าไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่มีมุ่งมองประสบการณ์และความรู้ แต่สัตว์ สิ่งของและธรรมชาติก็มีมุ่งมอง ประสบการณ์ และสามารถผลิตความรู้ของตนเองได้ ในหลาย ๆ ครั้งมุ่งมอง ประสบการณ์และความรู้เหล่านี้อยู่นอกเหนือไปจากความสามารถของมนุษย์ในการรับรู้เสียด้วยซ้ำ ๆ อาจกล่าว

ได้ว่า ภัณฑ์ที่มีความพิเศษที่สุดคือ ความรู้ทางมนุษย์ ที่มีเห็นอสิ่งอื่น ๆ อย่างถอนหายใจ บนโลก

แม้ว่า ก่อนหน้านี้ จะมีความพยายามลดและการครอบงำความรู้ของมนุษย์ ที่มีเห็นอสิ่งอื่น ๆ เพื่อที่จะสร้างสภาวะอันเท่าเทียมระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ แต่สภาวะดังกล่าวก็ยังคงถูกอธิบายผ่านสายตาของมนุษย์ เป็นสภาวะที่มองข้าม ประสบการณ์และความรู้ของสิ่งอื่น ๆ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างแนวคิดที่นักวิชาการได้เสนอ เพื่อスタイルความเป็นศูนย์กลางของมนุษย์และเชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ที่เรา อาจคุ้นเคยกันดี ทั้งยังมีความเกี่ยวข้องกับมิติทางสิ่งแวดล้อม นั่นคือแนวคิดนิเวศวิทยา เชิงลึก (Deep Ecology)

แนวคิดนิเวศวิทยา เชิงลึก เป็นปรัชญาสิ่งแวดล้อม ที่ตั้งคำถามกับการใช้ เทคโนโลยี และเศรษฐศาสตร์ การเมืองในการจัดการกับสิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้เสนอว่า มนุษย์ควรถูกผนวกไปเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่าน “เชิงลึก” ของสังคมสมัยใหม่ ที่จะช่วยป้องกันความล้มเหลวของระบบนิเวศ และก่อให้ เกิดความยั่งยืนทางธรรมชาติ ที่แท้จริง (Næss 1973) แม้ว่า แนวคิดนิเวศวิทยา เชิงลึก จะมีคุณปัจจัยที่นำเอาประเด็นทางสิ่งแวดล้อม ให้เข้ามาปรากฏ ในอ่านาริเวณของ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งเป็นการนำเอาสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์เข้ามาปรากฏ ใน ฐานะผู้กระทำการร่วมอันนำไปสู่ความก้าวหน้าของพื้นที่ความรู้ทางสิ่งแวดล้อม และ แวดวงวิชาการ ถึงกระนั้น แนวคิดนี้ยังคงก้าวไปไม่พ้นโลกของมนุษย์ หากวันเดียวน้อย กับจิยศาสตร์ นโยบาย และภาคปฏิบัติ ในระดับของมนุษย์ (ดู Grey 1993) กล่าวให้ ชัดเจนยิ่งขึ้น ก็คือ ยังคงเป็นโลกใบใหญ่ที่มีมนุษย์เป็นเจ้าของและนิยามเพื่อให้ตัวเองเข้าใจ เพียงฝ่ายเดียว ไม่ใช่ สนับสนุนของความสัมพันธ์ที่บุคคลนี้ต้องการเสนอ ผู้วิจัยขอเสนอ ว่า สนับสนุนของความสัมพันธ์ในแนวพินิจแบบภัณฑ์ บนโลกที่มีมนุษย์และ สิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ ร่วมกันสร้างและนิยามความจริงร่วมกัน (ดู de la Cadena and Blaser 2018) ซึ่งจะนำไปสู่สภาวะใหม่ที่เราให้ความสนใจ

“สภาวะใหม่” ที่ผู้วิจัยใช้เป็นคำสำคัญในการวิจัยเรื่องเนื้อหาในบทความชินนี้ เป็นสิ่งที่ปรากฏในสมัยของความสัมพันธ์ซึ่งกลั่นจากความเข้าใจของผู้วิจัยในการอ่านงานที่เกี่ยวข้องกับจุดเปลี่ยนทางกว่าวิทยา หมายถึงสภาวะที่มนุษย์ไม่คุ้นเคย เพราะเป็นความรู้ ความโน้มและบรรยายกาศที่เกิดขึ้นเมื่อได้เชิญน้ำกับผู้กระทำการอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ ภายใต้สภาวะใหม่นี้ กระบวนการคิดและการรับรู้ของมนุษย์ที่เดิมเคยให้ไว้ตามความเคยชินจะถูกกระทุกให้หงสัก ดังนั้น กว่าวิทยาจึงมักจะก่อให้เกิดความสงสัย คลื่นความประท้วัณพรัตน์พึงและเต็มไปด้วยคำถาม เพราะในช่วงขณะแรกที่เราเชิญกับมนุษมของ ประสบการณ์และความรู้ที่อยู่เหนือจากฐานสัมผัสของมนุษย์ เราจะฉันงงงวยเนื่องจากไม่คุ้นชินกับประสบการณ์เหล่านี้ และยังไม่สามารถให้นิยามความหมายแก่สภาวะหรือปรากฏการณ์แบบที่เราเคยทำการกันมา ดังนั้นมนุษย์เราต้องใช้เวลาในการพินิจพิเคราะห์อย่างลึกซึ้งเพื่อที่จะรู้จัก รู้สึกและเข้าใจสภาวะหรือปรากฏการณ์ ผ่านประสบการณ์และระบบการประมวลเหตุผลของเราร่วมไปกับผู้กระทำการอื่น ๆ อย่างระมัดระวัง โดยอย่าเพิ่งปล่อยให้ระบบภาษา กระบวนการคิดและการรับรู้แบบเดิม ๆ ของเรามาครอบงำอันจะนำไปสู่การผลิตช้าความรู้ที่เราคุ้นเคย

ตัวอย่างงานเขียนทางกว่าวิทยาแบบใหม่ที่สามารถอธิบายคำกล่าวข้างต้น ได้อย่างชัดเจนคืองานในกลุ่มที่ศึกษาความโน้มความรู้สึก งานกลุ่มนี้ตั้งคำถามกับการผลิตช้าความรู้เรื่องความโน้มความรู้สึกที่เราคุ้นเคย (Massumi 2002; Shouse 2005) ที่ผ่านมาเรื่องของความโน้มมักถูกประกอบสร้างให้อยู่ฝั่งตรงข้ามกับเรื่องของเหตุผล ความสัมพันธ์แบบคู่ตระหง่านนี้กล้ายมาเป็นฐานคิดของการตีความและการสร้างความรู้ ในประวัติศาสตร์ทางความคิดและสำนึกร่วมของเรา เช่น เมื่อความโน้มความรู้สึกเท่ากับความไร้เหตุผล จึงเชื่อมโยงไปได้กับความเป็นเศษฐมิตรที่มีธรรมชาติของร่างกาย ที่อยู่ใน ตรงข้ามกับความเป็นผู้ชายอันมีลักษณะทางกายภาพอันเข้มแข็งซึ่งเป็นตัวแทนของตระกูลวิถี เป็นต้น การสร้างคู่ตระหง่านนี้ตอกย้ำการให้ไว้ของกระแสการรับรู้ของมนุษย์ที่ถูกครอบงำด้วยกับตัวคู่ตระหง่านโดยปริยายและมักกล้ายไปเป็นฐานคิดของการประกอบสร้างความรู้แบบคู่ตระหงานอื่น ๆ ต่อไปอีก เช่น วิทยาศาสตร์/ความเชื่อ เจ้าอ่านนิคม/ผู้อ่านได้อ่านนิคม ตะวันตก/ตะวันออก ศูนย์กลาง/ชายขอบ เป็นต้น คู่ตระหง่านเหล่านี้ล้วนแต่เป็นเครื่องยืนยันความคุ้นเคยและมีผลกับความโน้มทั้งสิ้น

งานวิชาการแบบใหม่ที่ศึกษาอารมณ์ความรู้สึกต้องการท้าทายความเดย์เชินนี้ โดยตั้งคำถามว่าจะเกิดอะไรขึ้นหากเราศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับแรงกระทำ หรือพลังงานที่เรายังไม่รู้จัก โดยไม่ด่วนตีความว่าเป็นเรื่องไร้เหตุผลเพียง เพราะไม่สามารถจัดแรงกระทำหรือพลังงานใส่ลงไปในพื้นที่เชิงประจักษ์นิยมได้ และไม่ด่วนเรียกว่าคืออะไร เพราะครั้นเมื่อเรารายชื่อแรงกระทำหรือพลังงานเหล่านี้ก็เท่ากับว่าเราอนุญาตให้ระบบสัญลักษณ์ของมนุษย์เปล่งสิ่งเหล่านี้ให้จำกัดมาเป็นเพียงสิ่งที่มีมนุษย์รู้จัก วิธีการศึกษาแบบใหม่นี้พยายามติดเบรกทางความคิดไม่ได้เราผลิตلامจัดกลุ่มแรงกระทำเหล่านี้ออกเป็นคู่ตระเขามะหัวงเรื่องของอารมณ์กับเหตุผลแต่ต้องพินิจพิจารณาอารมณ์และความรู้สึกที่ยังไม่ได้เคลื่อนตัวเข้ามาสู่อาณาบริเวณของโครงสร้างทางภาษาของมนุษย์ ให้เราตระหนักรู้ ณ ช่วงขณะที่อารมณ์และความรู้สึกเหล่านี้ยังไม่ได้ถูกขานรือว่าคืออะไร (Massumi 2002) แล้วต้องค่อย ๆ ลังเล ปฏิสัมพันธ์ของอารมณ์และความรู้สึกในฐานะผู้กระทำการในสันમของความสัมพันธ์ที่มีมนุษย์ปรากฏตัวอยู่ หลังจากนั้นจึงอาศัยวิธีการเขียนแบบใหม่ ๆ เพื่อขอ匕ายสภาวะหรือความรู้ใหม่ ๆ เหล่านั้น

ตัวอย่างงานที่ศึกษาอารมณ์ความรู้สึกที่นำเสนอในคือหนังสือเรื่อง *Moving Politics: Emotion and ACT UP's Fight against AIDS* ผู้เขียนคือ Deborah Gould (2009) ใช้ทฤษฎีผัสสารมณ์ (Affect Theory) เพื่อศึกษาอารมณ์ความรู้สึกในขบวนการ ACT UP ซึ่งเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมที่เรียกร้องสิทธิให้กับกลุ่มคนหลากหลายทางเพศที่อยู่ร่วมกับเชื้อเอชไอวีในกรุงนิวยอร์กช่วงปี ค.ศ. 1990s ขันเป็นช่วงวิกฤตของการแพร่กระจายโรคเอดส์และการเกิดข้อพิพาทระหว่างรัฐบาลประชาชนอย่างรุนแรง ในหนังสือเล่มนี้ Gould วิพากษ์มายาคติของ “อารมณ์” ในการศึกษาการเคลื่อนไหวทางสังคม (social movement studies) ที่ว่ากระอักกระอ่วนที่จะเอ่ยถึงอารมณ์ความรู้สึก เพราะจะทำให้ขบวนการเหล่านี้ขาดความชอบธรรม เพราะไร้ช่องเหตุผลอันหนักแน่น ในการขับเคลื่อนทางการเมือง แต่จากการศึกษาข่าว จดหมายเหตุของค์กร วัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงปฏิบัติการของขบวนการ ACT UP ผู้เขียนพบว่าพลังหรือแรงกระทำที่ถูกเรียกว่า ความโกรธ ความหวัง ความลึ้นหวัง ความอับอาย ความทะนง ภาระ รวมไปถึงความรู้สึกต่าง ๆ ที่ถูกขานรือต่างออกไป ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของขบวนทางการเมืองดังกล่าว

ความเชื่อที่ว่า อารมณ์ความรู้สึกไม่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้เกิดจากการที่ เรายกครอบงำโดยมายาคติของสภาวะคู่ตระข้ามระหว่างเหตุผลกับ อารมณ์ แต่เมื่อเราตั้งค้ำมโน้มง่ายให้สนาમของความสัมพันธ์ของผู้คน วัตถุสิงของ และกระบวนการทางการเมือง เราจะมองเห็นความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของการศึกษา เรื่องของ “อารมณ์” ในพื้นที่ความรู้ทางการเมืองที่เคยถูกปฏิเสธมาก่อน ผู้วิจัยคิดว่า ข้อเสนอของ Gould สามารถพาเราไปยังสภาวะทางการเมืองใหม่ ๆ ซึ่งเดิมที่เราเคย ตั้งข้อรังเกียจมิติการใช้อารมณ์ เนื่องจากอารมณ์มักถูกทำให้เป็นคู่ตระข้ามกับหลักการ และเหตุผล มักถูกกล่าวหาเป็นจุดอ่อนและไม่เคยถูกหยิบจับมาเป็นเครื่องมือต่อสู้ หากต้องถูกขัดออกไปเพื่อทำให้กระบวนการทางการเมืองบริสุทธิ์ปราศจากความ ด่างพร้อยของอารมณ์ที่มักทำให้เห็นว่า เป็นเรื่องส่วนบุคคลหรือเรื่องไม่สลักสำคัญ เมื่อเราเชื่อมโยงงานของ Gould หมายงับบทสังคมไทยร่วมสมัย การวิพากษ์คู่ตระข้าม ระหว่างอารมณ์กับเหตุผลทำให้เราลุกขึ้นมาตั้งค้ำมกับการใช้วาทกรรมของรัฐไทย ที่นำความไว้เหตุผลของอารมณ์มาสร้างความชอบธรรมในการจัดการกับผู้ชุมนุมที่มี ความเห็นต่างทางการเมือง^{iv}

ในบทความเชื่อนี้ ผู้วิจัยเสนอความหมายของกวีทยาหลังมนุษย์ว่าคือเครื่องมือ ที่ช่วยเผยแพร่ให้เห็นสภาวะใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ของผู้กระทำการต่าง ๆ ทั้ง มนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ นิยามใหม่นี้ท้าทายความหมายเดิมของกวีทยาในฐานะพื้นที่ ความรู้ที่เคยผูกขาดโดยมโนทัศน์และผัสสะของมนุษย์ กวีทยาแบบเดิมที่เป็นผลผลิต จากการแสดงรูปชุดตามวันตกได้ก่อให้เกิดกับดักคู่ตระข้าม เช่น จิตกับกาย เหตุผล กับอารมณ์ ชายกับหญิง และวัฒนธรรมกับธรรมชาติ เป็นต้น ความจริงที่ปรากฏถูก ผลิตภายใต้โครงสร้างทางภาษาและสัญลักษณ์ของมนุษย์ เมื่อจะเป็นความจริงที่ทำให้ มนุษย์เรียนรู้โลกภายนอกได้กว้างขวางขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างปัญหาในการแบ่ง พร้อมเดนความเป็นเราและความเป็นอื่นเสมอมา จนในห้วงเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมาได้ เกิดการแสดงความหลากหลายแบบใหม่ ๆ เกิดเป็นโลกหลากใบและจักรวาลวิทยาหลายหัว ที่ทับซ้อนกัน (de la Cadena and Blaser 2018) ในบทความนี้ ผู้วิจัยเสนอพื้นที่ความรู้ ใหม่ที่เรียกว่า สนานของความสัมพันธ์ในฐานะเครื่องมือเพื่อฉายให้เห็นว่าแท้ที่จริงแล้ว

ในประวัติศาสตร์ทางความคิดของมนุษย์ เราไม่เคยเว้นว่างจากปฏิสัมพันธ์กับตัวละครอื่น ๆ เลย เพียงแต่เราหลับตาข้างเดียวและมองข้ามพวกเขาเหล่านั้นไป

แนวพินิจแบบกว่าวิทยาใหม่ เช่นนี้ช่วยให้เราตั้งคำถามความจริงที่เราเคยเชื่อ โดยไม่ต้องผลิตภัณฑ์ให้ความหมายกับปรากฏการณ์ผ่านประสบการณ์ของมนุษย์แต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ให้พิจารณาการปรากฏร่วมของผู้กระทำการต่าง ๆ ในสถานการณ์ที่เราสนใจ การเขียนงานในพื้นที่ความรู้ที่บูรณาการมุ่งมองที่แตกต่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นงานศึกษาอรามณ์ความรู้สึก มนุษยศาสตร์สิ่งแวดล้อม การศึกษาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หรือหลักสายพันธุ์และสัตว์ศึกษาจะมุ่งเสนอโลกแบบใหม่ผ่านการเขียนที่ไม่ลดทอนความจริงให้กลายเป็นคู่ตรองข้ามหรือสภาพะที่เราคุ้นเคย แต่เป็นมุ่งมองที่เต็มไปด้วยความคิดและบรรยายกาศการดำรงอยู่ร่วมกันทั้งของมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ก่อให้เกิดความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ที่เราจะสามารถแสดงสภาพะแบบข้ามสายพันธุ์ ข้ามความเป็นมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ข้ามเส้นแบ่งทางธรรมชาติกับวัฒนธรรมที่จะไปให้พันกับดักคู่ตรองข้ามดังตัวอย่างงานที่ได้ยกตัวอย่างไปตอนต้นงานเหล่านี้ล้วนว่าด้วยสภาพะใหม่ ๆ อันเกิดขึ้นจากการเผยแพร่หน้าของผู้กระทำการต่าง ๆ ในพื้นที่เราที่เรียกว่าสนามของความสัมพันธ์

พัฒนาการและจุดเปลี่ยนสำคัญ

กว่าวิทยาหลังมนุษย์เป็นแนวพินิจที่ห้ามกระแสร้งอันต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ทางความคิดในโลกตะวันตก ทั้งที่เป็นโลกภาษาอังกฤษและโลกภาษาในภาคพื้นยุโรปที่สืบสายกulty มาเป็นความคิดแบบหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) และหลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism) แม้ว่าสกุลทางความคิดทั้งสองจะถูกมองว่าพยายามห้ามยกปรัชญาของการประกอบสร้างความจริงว่าคือผลผลิตทางสังคมแบบหนึ่ง แต่ก็ยังคงถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ายังอยู่ในพื้นที่ความรู้ที่เต็มไปด้วยโครงข่ายภาษาและสัญลักษณ์ที่ประดิษฐ์โดยมนุษย์ และสืบทอดความรู้ที่มีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลาง (Harman 2018; Holbraad and Pedersen 2017) กระแสร้งความคิดแบบตะวันตกเหล่านี้ผูกขาดในฐานะเจ้าของการศึกษาหาความรู้และแทนไม่เหลือพื้นที่

ให้เราเข้าใจสิ่งอื่น ๆ ที่ดำรงอยู่ในพื้นที่เดียวกันอย่างจริงจัง จุดเปลี่ยนทางกวิทยาสู่ หลังมนุษยนิยมเป็นแนวทางที่เรียกร้องให้เราศึกษาสิ่งที่เคยถูกละเลย เพราะโลกอื่นที่ซ้อนทับกันอยู่นี้ยังไม่เคยถูกอธิบายด้วยวิธีการอื่นนอกเหนือไปจากความรู้ที่ใช้เครื่องมือ ของมนุษย์คือ ประสาทสัมผัส มุ่มมองหรือภาษาเพื่อพูดถึงสภาพที่เราดำรงอยู่ เนื่องจาก กวิทยาหลังมนุษย์เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ที่ก่อตัวขึ้นมาจากการหลากหลายสาขาวิชาซึ่งมี ความซับซ้อน ผู้วิจัยขอประมวลกรอบการทำงานความคิดที่สำคัญดังนี้

スタイルพร้อมแคนคูต์รังข้ามและเผยแพร่ผู้กระทำการลุ่มใหม่

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า จุดเปลี่ยนทางกวิทยามีรากฐานความคิดมาจากการ วิพากษ์การแบ่งความรู้หรือความจริงออกเป็นคู่ต่างข้าม หากเราย้อนกลับไปยังนักคิด ที่มีอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นของแนวพินิจแบบกวิทยาหลังมนุษย์ Bruno Latour คือผู้ที่ ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนสำคัญของกระบวนการทัศน์นี้ นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสผู้นี้บูรณาการ สังคมศาสตร์กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อทাতายกระบวนการทัศน์แบบทวิภาค ของความจริงที่สืบทอดมาในสายธารปรัชญาของ René Descartes (1596-1650) ที่กำเนิดในบริการากาศของการเปลี่ยนผ่านจากยุคกลางเข้าสู่โลกสมัยใหม่ที่มีการ เปลี่ยนจุดศูนย์กลางของความรู้จากพระเจ้ามาสู่มนุษย์ ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์กลายเป็น องค์ประธานของความรู้คือศักยภาพในการคิด Descartes จึงแบ่งแยกจิตซึ่งเป็นกลไก สำคัญในการคิดออกจากภาระร่างกายและยกให้เป็นตัวกระทำการสำคัญของการสร้าง ความรู้ ดังประโยคที่ทุกคนรู้จักกันดี “I think therefore I am” (Cogito, ergo sum) การเสนอข้อคิดเห็นโดย Descartes เช่นนี้เป็นปฐมบทของการขีดพร้อมแคนที่ก่อให้เกิด ทวิภาคของความจริงซึ่งนำไปสู่รากฐานให้กับกระบวนการทัศน์ที่มีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลาง และเกิดการแบ่งความรู้ในโลกสมัยใหม่ออกเป็นสิ่งที่เป็นนามธรรมกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม (ดู ชนกพร ชูติกมลธรรม 2563, 100-101) เกิดคู่ต่างข้ามที่เราคุ้นเคยในเวลาต่อมา ไม่ว่าจะเป็น จิตใจ/ร่างกาย อัตโนมัติ/วัตถุวิสัย วัฒนธรรม/ธรรมชาติ เป็นต้น

ในหนังสือเล่มสำคัญคือ We Have Never Been Modern ผู้เขียนคือ Bruno Latour (1993) ท้าทายวงศิวิทยาทางความคิดของโลกตะวันตกที่มีการแบ่งความจริง

ออกเป็นคู่ตระข้าม รวมไปถึงการจัดเรียงประวัติศาสตร์ทางความคิดเป็นเส้นตรงที่ต่อเนื่องแบบสมัยใหม่ (Modernism) และหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) Latour เสนอข้อถกเถียงว่าที่จริงแล้วพวกเราไม่เคยอยู่ในสภาวะสมัยใหม่เลย ที่เป็นเช่นนี้ก็ เพราะว่าการนิยามว่าอะไรคือโลกสมัยใหม่นั้นเกิดขึ้นจากการประกอบสร้างความรู้ด้วยการแบ่งโลกใบนี้ออกเป็นคู่ตระข้าม

Latour วิพากษ์ว่ากระบวนการทัศน์แบบ “สมัยใหม่” เกิดขึ้นจากการที่ธรรมชาติถูกเบี่ยดขับออกจากสังคมมนุษย์และถูกประกอบสร้างให้กลายเป็นวัตถุทางสังคม เกิดการแบ่งแยกสิ่งที่เป็นมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (Pickering 2017) หรือแบ่งออกเป็นสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติและวัฒนธรรม (Latour 1993; ชญา วรรณะภูติ และรัตนภาณุ พุ่มน้อย 2561) การสร้างพร้อมแคนความรู้ เช่นนี้ถือเป็นเรื่องใหญ่ เพราะหลังจากที่มีการแบ่งระบบความจริงออกเป็นธรรมชาติและวัฒนธรรม ก็ส่งผลให้การศึกษาวิจัย หรือปฏิบัติการทางวิชาการในเวลาต่อมาพลอยถูกแบ่งออกเป็นสองขั้วโดยปริยาย นั้นคือ เมื่อใดมีการศึกษาความจริงที่เป็นธรรมชาติอันเป็นกิจกรรมของนักวิทยาศาสตร์ เราจะเรียกโลกใบนั้นว่า “โลกทางกายภาพ” และเมื่อใดที่ความจริงถูกศึกษาโดย นักสังคมศาสตร์ซึ่งเป็นการศึกษาทางวัฒนธรรม ก็จะเรียกโลกใบนั้นว่า “โลกทางสังคม” (โภมาตระ จึงเสถียรทรัพย์ 2559, 123) ปฏิบัติการแบ่งโลกออกเป็นสองขั้ว เช่นนี้นำไปสู่ สิ่งที่ Latour เรียกว่า “ธรรมนูญสมัยใหม่” (Modern Constitution) (ดู ชญา วรรณะภูติ และรัตนภาณุ พุ่มน้อย 2561; จักรกิริช สังขุมณี 2559; Latour 1993)

Bruno Latour ต้องการสันคล้อง “ธรรมนูญสมัยใหม่” ซึ่งเป็นฐานรากที่ประกอบสร้างสภาวะสมัยใหม่ ด้วยการเสนอ “ทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ” (Actor-Network Theory—ANT) ที่กล่าวว่าไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่เป็นผู้กระทำการ สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ก็เป็นผู้กระทำการ ใต้เครือข่ายความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง (Latour 2005) ยิ่งไปกว่านั้น ผู้กระทำก็อาจถูกมองเป็นเครือข่าย และเครือข่ายก็อาจถูกมองเป็นผู้กระทำ^v ตัวอย่างเช่น ในด้านหนึ่งอินเทอร์เน็ตมีฐานะเป็นผู้กระทำ เพราะทำหน้าที่เคลื่อนย้าย ถ่ายเทช้อมูลจากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่ง และทำหน้าที่แปลงข้อมูลรูปแบบหนึ่ง ไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง แต่ในอีกด้านหนึ่งอินเทอร์เน็ตก็มีฐานะเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยง

ผู้กระทำอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ เครื่องคอมพิวเตอร์ และโปรแกรมต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน (จักรภิช สังขมณี 2559) จะเห็นได้ว่าทฤษฎีเครือข่ายผู้กระทำได้สั่นคลอนฐานคิดการเปลี่ยนมนุษย์ออกจากสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์และยกให้เป็นองค์ประธานของความรู้อันเป็นใจกลางของฐานคิดที่สืบสายมาจากการปรัชญาตะวันตกที่สถาปนาโดย Descartes

ทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ คือสنانของความสัมพันธ์ที่ tally พร้อมเด่นระหว่างผู้กระทำการและเครือข่ายเพราะพอกเข้าสamaarat ลี่น์ ให้เปลี่ยนแปลงไปมาได้ เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่เพียงแค่พร้อมเด่นในมิติแนวโนนเท่านั้นที่ถูกスタイル พร้อมเด่นในแนวตั้งซึ่งก็คือความสัมพันธ์แบบลำดับชั้น (hierarchy) ก็ถูกยุบย่อให้ลดระดับในแนวตั้งกลยุม เป็นความสัมพันธ์แนวระนาบเดียวกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดภูมิศาสตร์ใหม่คือการถ่ายความสัมพันธ์แบบบนลงล่าง นำไปสู่ความสัมพันธ์แนวราบหรือมิติโครงข่ายภูมิศาสตร์ “Flat Ontology” (Harman 2018) หรือกล่าวให้เห็นภาพขึ้นไปอีกผู้จัดเสนอว่า ก็คือการเปลี่ยนองค์ความรู้ในการมองแบบแนวตั้งที่ยึดโยงอยู่กับแรงโน้มถ่วงของโลกที่มนุษย์เคยชิน หมุนเปลี่ยนแกนให้พลิกกลับมาเป็นการมองเห็นที่เป็นเส้นราบท่องความสัมพันธ์^{vi} ข้อสังเกตนี้สำคัญ เพราะนำไปสู่การปฏิเสธสิ่งที่เราเคยให้ความหมายมาก่อนหน้านี้ว่าอะไรคือความเป็นศูนย์กลางที่มีตำแหน่งอยู่บนยอดและอะไรคือความเป็นชายขอบที่อยู่ตรงด้านล่างของความสัมพันธ์อันเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมของมนุษย์ที่แสดงด้วยนัยของระบบคุณค่าที่ส่งทอดต่อ ๆ กันมา ที่สำคัญ แนวพินิจแบบภูมิศาสตร์ลังมนุษย์ได้ถอนรายการนิโคนสภาวะความเป็นมนุษย์ไปอย่างสิ้นเชิงโดยเสนอสภาวะใหม่ที่นำเสนอว่า มนุษย์ก็ควรถูกปฏิบัติในฐานะที่เป็นวัตถุสภาพไม่ต่างไปจากสิ่งของวัตถุอื่น ๆ นั่นเอง^{vii} (Holbraad and Pedersen 2017, 199-209)

เมื่อเราถูกลับไปทบทวนแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงลึก เราจะพบข้อจำกัดของปรัชญาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวคือ แม้ว่าจะมีความพยายามเลื่อนตำแหน่งแห่งที่ของมนุษย์ให้มาอยู่ในระนาบเดียวกันกับสัตว์และสิ่งแวดล้อม แต่ก็ยังมีส่วนแบ่งของสภาวะการดำรงอยู่ระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์อันเป็นพร้อมเด่นทางความรู้ที่ภูมิศาสตร์แบบใหม่ต้องการถ่าย การถอนรายการนิโคนของภูมิศาสตร์แบบลังมนุษย์คือการถ่ายเส้นแบ่งดังกล่าว โดยเสนอว่าถ้าหากผู้กระทำสามารถถูกลายไปเป็นเครือข่าย

และเครื่อข่ายก็สามารถถกลایไปเป็นผู้กระทำได้ดังที่เราริบประยไปแล้วข้างต้น มนุษย์เองก็สามารถเป็นได้ทั้งผู้กระทำและเครื่อข่ายได้ เช่นกันโดยไม่ต่างจากสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ (Thing) ใน การขยายความข้อความนี้ เราสามารถลับไปพินิจงานด้านศึกษา ด้านอารมณ์ความรู้สึกอีกรึ่งเพื่อให้ได้ความกระจ่างมากขึ้น Brian Massumi (2002, 118) ผู้ซึ่งสนใจการเดินทางของพลังงานและความประถานาที่ข้ามผ่านพร้อมเดนของเรือนร่าง และสังขารที่ได้แรงบันดาลใจจากวิธีคิดของ Gilles Deleuze และ Félix Guattari ได้เสนอว่าร่างกายมนุษย์เป็นพื้นที่แห่งการรับรู้ที่ไม่ใช่ระบบปิด แต่เป็นระบบเปิดที่เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมภายนอก

เข่นนี้แล้ว ด้วยการมองเห็นเนื้อหังมังสาของเรือนร่างที่ปริ เปิด แผ่ เขื่อม กับพื้นที่ภายนอกอยู่ตลอดเวลาและอนุญาตให้เกิด “สภาพใหม่ในสนาમของความสัมพันธ์” ที่เรียกว่า “เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน” (จันทนี เจริญศรี 2559) ผู้วิจัย จึงเสนอว่าร่างกายมนุษย์จึงถกลายมาเป็นเครื่อข่ายหรือสนาમของความสัมพันธ์ของผู้กระทำการอันหลากหลายให้ได้เคลื่อนย้ายถิ่นและพำนักอาศัย ตัวอย่างเช่น พลังงาน แรงกระทำ และอารมณ์ความรู้สึกใช้ระบบประสาทสัมผัสในร่างกายมนุษย์เป็นสื่อในการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดอื่น ๆ ผ่านเรือนร่างหนึ่งไปยังเรือนร่างอื่น ๆ ต่อ ๆ ไป หรือสำหรับสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กจำพวกรา จุลินทรีย์ หรือปรสิต พวกเขามาเหล่านี้มองเห็นร่างกายมนุษย์ในฐานะส่วนหนึ่งของระบบภูมิเวชที่ตนเองดำรงชีวิตอยู่ ดังนั้น ในขณะที่มนุษย์มองว่าพยาธิใบไม้ตับเป็นภัยคุกคาม เพราะได้รุกล้ำเข้ามาในร่างกายมนุษย์ ผ่านระบบทางเดินอาหารและนำไปสู่ความผิดปกติของร่างกาย แต่พยาธิใบไม้ตับกลับเห็นหลอดอาหาร กระเพาะอาหาร และกิงก้านน้อยใหญ่ของทางเดินท่อน้ำดีว่าเป็นภูมิทัศน์หนึ่งในระบบภูมิเวชแห่งการโยกย้ายถิ่นเพื่อสืบพันธุ์ (ดู วิศิษฐ์ ปันทองวิชัยกุล กำลังตีพิมพ์) พวกเขามาเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นกระเสคามรู้สึกหรือสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กได้เคลื่อนย้ายถ่ายเท เข้ามาข้างนอกและออกไปข้างในผ่านร่างกายของมนุษย์อยู่ตลอดเวลา^{viii} ด้วยเหตุนี้ ภารกิจทางแบบรากจึงเน้นย้ำทั้งสภาพของมนุษย์ที่ทั้งไม่ได้เป็นศูนย์กลางของความจริง ทั้งไม่ได้เป็นสิ่งประกอบสร้างอันมีรูปทรงขาร้อนอิสระจากสิ่งอื่น และทั้งไม่ได้มีคำจำกัดอยู่หนึ่งอิสิ่งอื่น ๆ แต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ต้องเข้าใจด้วยว่า ภูมิศาสตร์แบบราบแม้จะเป็นการสลายเส้นแบ่งของมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ และเลื่อนตำแหน่งแห่งที่ผู้กระทำอันหลากหลายให้เทียบเคียงกัน หรือพิจารณาความสัมพันธ์ของพวกราชอาณาจักรอย่างเท่าเทียมกันในลักษณะสมมาตรที่สามารถเลื่อนให้ไปมาได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำจะปฏิบัติกับผู้กระทำเหล่านี้ร่วงกับว่ามีอำนาจเท่ากัน ในทางตรงกันข้าม เรากลับเห็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันในสภาพแวดล้อมที่ Felski (2020) ดังที่ Graham Harman เอยถึงทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำว่าแม้จะมองเห็นว่าผู้กระทำการล้วนมีฐานะที่เป็นตัวแสดงของความจริงเท่ากัน (equally real) แต่ไม่ได้หมายความว่าพวกราชอาณาจักรนั้นมีอำนาจเท่ากัน (not all are equally strong) (Latour et al. 2011, 27) ดังนั้นในสนาમของความสัมพันธ์ที่ผู้วิจัยได้เสนอในบทความนี้จึงเป็นพื้นที่ที่มีการลิ่นไอลเปลี่ยนแปลงไปมาระหว่างผู้กระทำการกับเครือข่าย และเต็มไปการคัดจ้างกันของอำนาจระหว่างผู้กระทำในเครือข่ายอยู่ตลอดเวลา (ดู Ingold 2005)

สู่สภาวะพหุธรรมชาติ (*Multinaturalism*) และเรื่องเล่าของโลกหลากใบ

นอกจากภูมิศาสตร์หลังมนุษย์จะถอนราชอาณาจักรของมนุษย์เป็นคู่ต่างข้ามแล้ว ยังชวนเราให้ตั้งคำถามกับการให้ความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมนุษย์ ว่าความรู้ที่เราเคยซึ่นอาจเกิดจากการตีความและกำหนดนิยามด้วยผู้กระทำการคือมนุษย์เพียงฝ่ายเดียว โดยเฉพาะเมื่อปรากฏผู้กระทำการกลุ่มใหม่ ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่เคยถูกนิยามโดยมนุษย์เพียงฝ่ายเดียวถูกถิงกัดที่ต้องถูกสั่นคลอน อันที่จริงผู้กระทำการกลุ่มใหม่ที่ว่า ธรรมอยู่มานาน เพียงแต่เรามองไม่เห็นหรือไม่ได้ยินต่างหาก บทความนี้ได้เสนอไปแล้วข้างต้นว่า ความรู้ในกรอบของภูมิศาสตร์ใหม่คือมุ่งมองหรือประสบการณ์ที่ผลิตร่วมระหว่างมนุษย์และผู้กระทำการอื่น ๆ ในสนาમของความสัมพันธ์ ในลำดับต่อไปผู้วิจัยจะพยายามชวนให้ผู้อ่านคิดตามว่าจะเกิดอะไรหากเราไม่ได้ฟังเสียงของมนุษย์ในการให้ความหมายอีกต่อไปแต่ยังใช้หูอีกช่องฟังเสียงของผู้กระทำการอื่น ๆ อย่างจริงจังในการร่วมสร้างความจริงใหม่ ๆ เป็นโลกใบซึ่งแตกต่างจากที่เราเคยรู้จักมาก่อน และถ้าเราไม่ได้ผลิตความรู้จากการให้ความหมายของเราเพียงฝ่ายเดียว แต่หากคิดคำนึงถึงผู้กระทำการอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กันนั้น เช่นนี้แล้ว หน้าตาของความรู้เหล่านั้นจะเป็นอย่างไร

“นก” ในวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั่วโลกถูกนิยามความหมายแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่ นกคือมิตรภาพ นกคือสิริบังครั้งก่อการคือสัญลักษณ์ของความตาย นกหั้งหมดที่เรากำลังพูดอยู่นี้ คือนกที่เกิดแต่ในโลกของความจริงของมนุษย์ เพราะถูกให้ค่าหรือตีความเท่าที่มนุษย์จะจินตนาการ การบินของนกถูกตีความจากมนุษย์ว่าคือสิริเพราเป็นคุณสมบัติที่เหนือไปจากความสามารถของมนุษย์ เราใช้ “bird's-eye view” หรือ “สายตาของนก” ฉายมุมมองทางอากาศในการถ่ายทอดทัศนวิสัยจากมุมสูง ให้การมองโลกที่แตกต่างไปจากลักษณะทางกายภาพของมนุษย์ที่ไม่สามารถบินได้ มุมมองดังกล่าวทำให้มนุษย์ก้าวข้ามขีดจำกัดทางธรรมชาติของตนเองในการพրณนาเรื่องราวเหนือจินตนาการ ข้างต้นเป็นตัวอย่างการหาความรู้และการสร้างความจริงที่เราคุ้นเคย นั่นคือ “ความจริงทางกายภาพที่มีเพียงแบบเดียว namely เป็นความหมายทางวัฒนธรรมหลายแบบ” วิธีเช่นนี้เป็นกระบวนการทัศน์แบบวัฒนธรรมศึกษา โดยสนใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สามารถมีความหมายได้หลายอย่าง โดยต่อมากการศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้ขยายขอบเขตของความรู้ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสิ่ง ๆ หนึ่ง กับความหมายอันหลากหลายจากการตีความจนกลายมาเป็นแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “พหuvัฒนธรรม” (Multiculturalism)

พหuvัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่สร้างขึ้นมาเพื่อเปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายของผู้คนและสังคม อันจะนำไปสู่การยอมรับความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม มีเป้าหมายเพื่อท้าทายการครอบงำของวัฒนธรรมเชิงเดี่ยวซึ่งมักจะเป็นความรู้ที่มีเจ้าของเป็นกลุ่มคนมีอำนาจ (Song 2020) อย่างไรก็ตาม เมื่อมีคุณูปการต่อการปลด靄อกการครอบงำของสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมกระแสหลัก แนวทางการศึกษาแบบพหuvัฒนธรรมยังคงเป็นกระบวนการหาความรู้อันมีเจ้าของเป็นมนุษย์เพียงฝ่ายเดียว และโดยมากเป็นมนุษย์จากประเทศเจ้าอาณาจักร อาจโดยไม่รู้ตัว มนุษย์หิบยืนเอาจริงลักษณะของสิ่งอื่นมาทำความเข้าใจโดยการทำให้ “มุ่งมอง” หรือ “สายตา” ของมนุษย์ไปครอบงำสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นเสียสิ้น การใช้ระบบสัญลักษณ์ในการให้ความหมายสิ่งครอบตัวมนุษย์ชวนให้ตั้งคําถามประเด็นปัญหาการเมืองเรื่อง “ภาพแทน” (Representation) ที่ซับซ้อนขึ้นไปอีกเพราะต่อจากนี้ไปพื้นที่ที่เรากำลังจะศึกษาไม่ได้มีเพียงแค่ผู้กระทำที่เป็นมนุษย์เท่านั้น ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่แนวพินิจแบบภูมิทัยแนวใหม่ต้องการจะวิพากษ์

แท้ที่จริงแล้ว รากเหง้าของปัญหาดังกล่าวมีที่มาจากการสร้างความรู้ผ่านโครงการสร้างทางภาษาของมนุษย์ที่มีข้อจำกัดตรงที่มีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของการสร้างความหมายนั้นเอง ณ ปัจจุบันที่มนุษย์กำหนด “มุ่งมองทางออก” ด้วย “สายตาของนก” จากนั้นเป็นต้นมา นกจึงกลายเป็นสิ่งประกอบสร้างในโลกของมนุษย์เพื่อให้มีประโยชน์ นกจึงได้สูญเสียสภาวะทางธรรมชาติในฐานะสายพันธุ์หลักหลายและมีวิถีชีวิตที่ซับซ้อน กลายมาเป็นเครื่องมือ (Device) ที่แบนราบตายตัวเพื่อรับใช้กิจกรรมของโลกตามแต่ที่มนุษย์จะจินตนาการ หากเราลองพินิจพิเคราะห์เพื่อตั้งคำถามว่าจริงๆ แล้ว “สายตาของนก” เป็นอย่างไร เราก็จะก้าวไปสู่ประเด็นน่าขับคิดมากมาย เป็นต้นว่า ภาพที่ปรากฏในจอรับภาพของประสาทตาที่นกมองเห็นขณะบินนั้นเป็นอย่างไร ระยะใกล้ไกลที่นกมองเห็นขณะบินเป็นอย่างไร และเมื่อนกไม่ได้มีภารกิจภารกิจบนห้องฟ้า เพียงเท่านั้นสายตาของนกในช่วงเวลาอื่น ๆ เป็นอย่างไร นกที่หากินตอนกลางคืนมองเห็นอะไร นกสายพันธุ์ที่ไม่สามารถบินได้มีมุมมองแบบไหน ท้ายที่สุด เมื่อเราลับไปยังจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับนกที่ต่างฝ่ายต่างสัมพันธ์กันในระบบเดียวกันที่มนุษย์ยังไม่ได้เปล่งนกในฐานะสิ่งมีชีวิตให้กลายมาเป็นสัญลักษณ์หรือภาพแทนเพื่ออธิบายชีวิตและโลกของตนนั้น เราจะทำความเข้าใจชีวิตที่สัมพันธ์กันด้วยมุมมองใหม่ ๆ ได้หรือไม่ คำถามทั้งหมดนี้ไม่ได้เริ่มต้นด้วยกระบวนการทัศน์แบบ “ความจริงทางกายภาพที่มีเพียงแบบเดียว” ไปสู่ความหมายทางวัฒนธรรมหลายแบบ” แต่หากเป็นการถามด้วยกระบวนการทัศน์แบบ “ธรรมชาติหลักหลายแบบหรือสภาวะทางกายภาพที่แตกต่างกันนำไปสู่ความจริงชุดใหม่ ๆ ที่ไม่ได้มีแค่หนึ่งเดียว”

หนังสือเรื่อง *The Wake of Crows: Living and Dying in Shared Worlds* (2019) เขียนโดยนักปรัชญา Thom van Dooren (2019) เป็นงานที่ได้นำเสนอการความรู้ทางปรัชญา วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำพาเราไปสู่ความจริงชุดใหม่ ๆ หรือสภาวะใหม่ ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากการเผชิญหน้าระหว่างมนุษย์กับอีก一方ในภูมิทัศน์ต่าง ๆ ทั่วโลก ตั้งแต่ปีนี้ไป ท่าเรือ หมู่บ้าน และทะเลทราย บทสนทนาข้ามศาสตร์เช่นนี้ผลักขยายขอบเขตการขับคิดทางจริยศาสตร์แบบข้ามสายพันธุ์ที่ไม่ได้มีแต่มนุษย์เท่านั้นที่ปรากฏอยู่แต่ยังมีอีกหนึ่งมิติที่สำคัญคือสัตว์สายพันธุ์อื่น ๆ รวมฉะตากромกับมนุษย์ในการเปลี่ยนผ่านมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโลกภัยวัตถุ ประวัติศาสตร์ของลัทธิอาณา尼ค ภารชาตย์ตัว

ของเมือง และวิกฤตทางภูมิอากาศแปรปรวนในโลกใบที่เราอยู่ร่วมกันนี้ซึ่งเป็นโลกที่เราขับคิดและคำนึงถึงสิ่งอื่น ๆ อย่างจริงจัง (A More-Than-Human World)

“นก” ในงานหลักสายพันธุ์และสัตว์ศึกษาจึงไม่ได้เป็นสิ่งมีชีวิตที่แบนราบ ตามตัวและอยู่นิ่งให้มนุษย์ติดความหรือเป็นสภาวะนามธรรมจับต้องไม่ได้ หากแต่มีความแตกต่างหลักหลาย แม้แต่นกตระกูลเดียวกันที่อาศัยอยู่คนละระบบในเวลาก็ มีความหลากหลายของวิถีชีวิตไม่แตกต่างไปจากมนุษย์ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ต่างกัน Thom van Dooren ได้บรรยายถึงประสบการณ์ของตนที่เติบโตมาในกรุงแคนเบอร์ร่า และมหานครซิดนีย์ที่เข้าคุ้นเคยกับอีกสายพันธุ์ที่เรียกว่า Australian raven (Corvus coronoides) และพรოดรานาให้เราเห็นพฤติกรรมอันซับซ้อนของสัตว์สายพันธุ์อีกที่ ปรับเปลี่ยนไปตามความสัมพันธ์ที่มีกับมนุษย์ในแต่ละภูมิภาคของโลก

ในบทนำของหนังสือ The Wake of Crows เขาเริ่มต้นบรรยายว่าเขามาไม่แน่ใจว่าเมื่อไรกันแน่ที่ตนเองเริ่มรู้สึกว่าถูกอีกเจ้าจ้องมองอยู่ หรือในความจริงแล้ว อาจเกิดจากที่ขณะที่เขาเองมองพวกล้อก้า แล้วอีกก้มองกลับมาที่เขาอีกที่ ปัจจุบันใน การเล่าเรื่องเช่นนี้มีความสำคัญ เพราะการหาความรู้ในงานทางภูมิศาสตร์มนุษย์นั้น เราไม่ได้ทำงานฝ่ายเดียวอีกต่อไป แต่เป็นการคิดคำนึงไปพร้อม ๆ กันกับสิ่งที่เราสนใจศึกษา เราไม่ได้จ้องมองสัตว์หรือสิ่งของแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่สัตว์หรือสิ่งของก็จ้องมองกลับมายังมนุษย์ วิธีคิดเช่นนี้ทำให้เกิดปฏิบัติการแห่งความเลื่อนไหลของมนุษย์ใน ฐานะผู้กระทำการให้กล้ายไปเป็นเครื่องข่ายให้กับอีกฝ่ายหนึ่งที่กำลังแปรสภาพจากการ เป็นชากรถังหรือเครื่องข่ายให้กลับกลายมาเป็นผู้กระทำการ เกิดจุดตัดแห่งชั้วขณะของ การเลื่อนไหลถ่ายเท ดังนั้น การจ้องมองกันและกันจึงนำไปสู่การขับคิดอย่างจริงจังถึง โลกที่ดำรงอยู่ร่วมกัน (a shared world) เป็นโลกใบที่ไม่ได้มีมนุษย์เป็นตัวครอบคลุม เท่านั้น อันจะก่อให้เกิดสภาวะใหม่ในส่วนของความสัมพันธ์ที่เราสนใจในบทความนี้

“การจ้องมองกันและกัน” ระหว่างต่างสายพันธุ์หรือต่างภูมิภาคนำไปสู่ สภาวะใหม่หรือโลกใบใหม่ที่เราอาจไม่คุ้นเคย เพราะความจริงไม่ได้เกิดจากการ ตีความ และความจริงก็ไม่ได้มีหนึ่งเดียวอีกต่อไป Eduardo Viveiros de Castro เป็น

นักมนุษย์วิทยาชาวบราซิลที่ศึกษาชุดความคิดและปฏิบัติการในความเชื่อแบบการนับถือฝีและสิงศักดิ์สิทธิ์ของชนเผ่าพื้นที่ในลุ่มน้ำแอมะซอนในละตินอเมริกา ในงานหลักชี้นของเข้า (Viveiros de Castro 1998; 2004; 2014) ได้มีการยกตัวอย่างการจ้องมองกันและกันระหว่างมนุษย์กับสิงที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น ระหว่างคนกับเสือจากว่าเข้าใจสิงที่เห็นพร้อมกันนั้นว่าเป็นคนละสิงในโลกแต่ละใบของแต่ละผู้กระทำการตัวอย่างเช่นในขณะมนุษย์เห็นของเหลวในร่างกายตัวเองว่าคือ “เลือด” แต่เสือกลับเห็นว่าเป็น “เบียร์” ของเหลวในร่างกายมนุษย์ที่เป็นทั้งเลือดและเบียร์ไม่ได้เกิดจาก การให้ความหมาย แต่คือ “สภาวะ” ที่ปรากฏต่อผู้กระทำการแต่ละผู้กระทำการที่ต่างกันและเป็นเรื่องจริงเท่า ๆ กัน (equally real)

Viveiros de Castro ศึกษาจักรวาลวิทยาในโลกทัศน์พื้นถิ่นแล้ววิพากษ์การศึกษาแบบเดิมที่เรียกว่า “พหุวัฒนธรรม” โดยเสนอโลกทัศน์ใหม่จากการศึกษาโลกทัศน์ของคนพื้นถิ่นในประเทศบราซิลและละตินอเมริกา (Amerindian) เพื่อเข้าใจความจริงหรือจักรวาลวิทยาในความเชื่อของพวากษา Viveiros de Castro สร้างทฤษฎีที่ชื่อว่า Amerindian Perspectivism เพื่อเสนอแบบกลับหัวกลับหางว่าแท้ที่จริงแล้ว เราไม่ได้มีธรรมชาติหนึ่งแบบที่นำไปสู่วัฒนธรรมหลายแบบ แต่ต้องกันข้าม เรา มีวัฒนธรรมหนึ่งแบบที่นำไปสู่ธรรมชาติหลายแบบที่เรียกว่า “พหุธรรมชาติ” (Multinaturalism) ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดธรรมชาติหลายแบบหรือได้ก็คือร่างกายของผู้กระทำการต่าง ๆ นั่นเองที่เป็นองค์ประกอบในการสร้างโลกใบต่างแบบขึ้นมา ประเด็นเรื่องตำแหน่งแห่งที่ของเรื่องร่างสัมภาระของผู้กระทำการที่กำจองอยู่ในสถานการณ์หนึ่งแล้วกำหนดรูปร่างหน้าตาของความจริง/ความรู้เป็นแนวคิดที่ถูกเสนอโดยนักวิชาการหลายคน ตัวอย่างเช่น Tim Ingold (2005) หรือ Annemarie Mol (2002) เป็นต้น

ดังนั้น เรายังคงเปลี่ยนมุมมองแบบวัฒนธรรมศึกษาที่มุ่งตีความวัตถุสิงของสัตว์หรือธรรมชาติว่ามีความหมายได้หลายอย่างแบบ “พหุวัฒนธรรม” (Multiculturalism) ให้ก้าวไปสู่ “พหุธรรมชาติ” (Multinaturalism) กล่าวคือ เป็นการศึกษาที่พินิจสภาวะการกำจองอยู่ของสิ่งนั้น ๆ ด้วยมิติภาษาและประสบการณ์ของพวากษาโดยตรงในบทความชินสำคัญ “Situated Knowledges: The Science Question in Feminism

and the Privilege of Partial Perspective” นักคิดแนวสตรีนิยม Donna Haraway (1988) กล่าวถึงความรู้ที่เรียกว่า “situated knowledges” ว่าคือความรู้ที่ไม่ได้สัมบูรณ์ด้วยตัวมันเองและไม่ได้มีลักษณะพัฒนาสัยในการเข้าใจ เพราะขึ้นอยู่กับตำแหน่งแห่งที่ที่สะท้อนความจริงอันผูกติดกับบริบทเฉพาะ คำนิยามนี้ได้กลยุมาเป็นรากฐานของการทำความเข้าใจโลกในแนวพินิจแบบภูมิทัยหลังมนุษย์ที่เชื่อว่าความรู้เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำการในสถานการณ์หนึ่ง ๆ ที่มีความเฉพาะเจาะจง

ด้วยการพินิจสภาวะการดำรงอยู่ที่ไม่ได้มีแค่หนึ่งเดียว ดังนั้น “ความจริง” หรือ “โลก” ใบที่เราがらถั่งทำความเข้าใจจึงไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งใบ แต่หากมีหลากหลายใบ ซ่อนทับกันอยู่ซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เรา กับสิ่งที่เราがらถั่งศึกษา เกิดจากปฏิบัติการที่กระทำร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ดังตัวอย่าง “การจ้อมมองกันและกัน” ที่ผู้วิจัยอภิปรายไปแล้วข้างต้นนั้นเอง งานทางภูมิทัยในเวลาต่อมาจึงสนใจปฏิบัติการที่เรียกว่า “ปฏิบัติการประกอบสร้างโลกร่วมกัน” (world-making project) (Tsing 2015) หรือที่ตัว Thom van Dooren (2019, 3) เรียกว่า “ยุคสมัยแห่งการประกอบสร้างโลกร่วมกัน” (World-remaking epoch) ซึ่งเป็นปฏิบัติการเพื่อประกอบสร้างโลกหลากหลายจากปฏิสัมพันธ์ข้ามพรอมแคนระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ดังคำสำคัญในชื่อหนังสือของเขา The Wake of Crows: Living and Dying in Shared Worlds รวมไปถึงนักวิชาการคนอื่น ๆ ในแนวพินิจแบบภูมิทัยหลังมนุษย์ที่นำเสนอโลกที่ไม่ได้มีแค่โลกใบเดียวเท่านั้น แต่เป็นโลกที่เป็นพหุพจน์และที่สำคัญเป็นโลกใบที่มนุษย์กับสิ่งอื่น ๆ ดำรงอยู่ร่วมกันเสมอ

วิธีการศึกษาและความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ในการวิจัย

วิธีการศึกษาของแนวพินิจแบบภูมิทัยแนวใหม่คือการกลับไปตั้งคำถามพื้นฐานที่สุดที่มุ่งดูสภาวะของสิ่งที่เราสังเกตและต้องการทำความเข้าใจ มุ่งตรวจสอบการดำรงอยู่ (existing) การปรากฏร่วม (coexisting) และการมีปฏิสัมพันธ์ (interacting) ของมนุษย์และสิ่งอื่น ๆ ภายใต้สนับสนุนความสัมพันธ์หรือพื้นที่ความรู้นั้น ๆ หรือในสถานการณ์หนึ่ง ๆ เป็นต้นว่า สิ่งที่เราศึกษาจริง ๆ แล้วคืออะไร คนที่เราศึกษาเป็นใคร

อยู่ภายใต้สภาวะหรือเงื่อนไขความสัมพันธ์อย่างไร และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และสิ่งที่ไม่ใชมนุษย์คืออะไร การคิดคำนึงในระหว่างที่เรاج้องมองสิ่งอื่นและเปิดโอกาสให้สิ่งนั้นจ้องมองมายังที่เราอาจเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาความจริงที่ซับซ้อน ดังที่ปรากฏในงานทางชาติพันธุ์วรรณนาของ Eduardo Viveiros de Castro หรือในงานทางปรัชญาของ Thom van Dooren ในบทความอีกชิ้นที่ชื่อว่า “Making Worlds with Crows: Philosophy in the Field” Thom van Dooren (2017, 60) ได้เสนอวิธีการศึกษาแนวกว่าวิทยาว่าเป็นการที่นักวิชาการต้องพัฒนาแนวทางการสร้างความรู้โดยไปเป็นส่วนหนึ่งหรือจุ่มตัวลงไปในเครือข่ายความสัมพันธ์และความรู้ (new approaches to this kind of “immersive” knowledge) และควรไปมีบทสนทนากับนักวิชาการต่างสาขาวิชาเพื่อเข้าใจลักษณะใหม่ ๆ ที่เราไม่คุ้นเคย หรือกล่าวให่ง่ายที่สุดคือการออกไปจากพื้นที่ความรู้ของศาสตร์ตัวเอง และขยายขอบเขตของวิธีการศึกษาไปสู่สิ่งที่ไม่ใชมนุษย์ในห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์ หรือในพื้นที่ปฏิบัติการทางศิลปะแนวทดลอง หากเป็นไปได้ เป็นต้น

เนื่องจากแนวพินิจแบบกว่าวิทยาหลังมนุษย์คือการค้นหาสภาวะใหม่ในส่วนของความสัมพันธ์ของผู้กระทำการต่าง ๆ ดังนั้นผู้วิจัยขอเสนอวิธีการศึกษาแบบกว่าวิทยาแนวใหม่คือเราต้อง “เดินทางตามร่องรอยและสถานที่ที่พวกเขาร่วมอยู่ พร้อมทั้งเคลื่อนย้ายและร่วมสร้างความจริงกันใหม่” ในหนังสือเรื่อง The Ontological Turn: An Anthropological Exposition ผู้เขียนคือ Martin Holbraad และ Morten Axel Pedersen (2017, 2) เสนอวิธีวิทยาที่เรียกว่า “วิ่งตามผู้กระทำการ” (to run with them) เป็นการเคลื่อนไหวตามปรากฏการณ์และข้อมูลที่เราสนใจ คือผู้ศึกษาที่เป็นมนุษย์จะไม่หยุดนิ่งให้ข้อมูลมาหาเรา แต่เราต้องตามข้อมูลหรือใกล้ไปตามกระแสแห่งความสัมพันธ์ เพราะนับจากนี้ไปมนุษย์ไม่ได้เป็นผู้ศึกษาที่ทำหน้าที่ควบคุมหรือจัดการข้อมูล เพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป มนุษย์ไม่สามารถนั่งอยู่กับที่แล้วเลือกดูข้อมูล จัดเรียงลำดับ หรือนั่งวิเคราะห์แบบเจ้อยอิกต่อไป แต่ต้องนำพาตัวเองไปอยู่ในพื้นที่ความรู้ที่สิ่งที่ตัวเองศึกษาปรากฏ ต้องขยับตัวเองไปตามแรงกระทำการของตัวละครต่าง ๆ ในส่วนของความสัมพันธ์เพื่อทั้ง “รู้” และ “รู้สึก” ถึงผลวัตที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปของวัตถุหรือสิ่งที่ศึกษา ด้วยเหตุว่าโลกในการศึกษาทางกว่าวิทยาแนวใหม่เป็นโลกที่เราไม่คุ้นเคยมา

ก่อน นักวิจัยจึงต้องกล้ายเป็นผู้ศึกษาที่จะขับกระเจง เปิดประสาทสัมผัสและพร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่เราไม่อาจคาดคิด เราต้องเขย่าและขับโครงสร้างความสัมพันธ์เดิม ๆ ที่เราคุ้นเคยโดยไม่รีบไปประกอบภารณ์ต่าง ๆ เข้าไปสู่ทฤษฎีกระแสหลักตามที่เราเคยได้อ่านได้ฟังกันมาแล้วจับ揆ความหมายและการตีความเข้าไปสู่ครอบคิดที่มีมาก่อนหน้า

ในกรอบคิดทฤษฎีเครือข่าย-ผู้กระทำ มีคำวัญสำคัญคือ “ติดตามผู้กระทำการ” (follow the actors) ซึ่งเป็นการตามไปดูผู้กระทำการที่ไม่เพียงแค่มนุษย์เท่านั้น เช่นนี้แล้ว การเขียนงานที่อาศัยแนวพินิจแบบกวิทยาหลังมนุษย์จึงเรียกว่าการเล่าเรื่องที่มีพลวัตของความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งและเขียนให้เห็นพลวัตดังกล่าว รวมทั้งเอื้อมอกรไปเพื่อค้นหาความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของรูปแบบความสัมพันธ์ของผู้กระทำที่เราศึกษา เวลาเราพูดกันถึงความรู้ เราอาจจะติดอยู่ในกับดักทางความคิดว่าต้องเป็นข้อถกเถียงที่พิสูจน์ได้หรือเป็นเชิงประจักษ์ แต่จริง ๆ แล้วเรากำลังครอบงำความจริงอีกด้วย ๆ ชุดอยู่ ตัวอย่างการศึกษาด้านผัสดารมณ์ผู้วิจัยก็ไปข้างตันได้ยกระดับความสำคัญของ “ความรู้สึก” ให้กลายเป็น “ความรู้” ที่เราควรคิดคำนึงอย่างจริงจังให้มากขึ้น การคิดคำนึงอย่างจริงจังเรียกร้องให้เราไม่ลดทอนสิ่งที่อาจเคยเป็นบริบทของการศึกษาในกวิทยาแบบเก่า แต่พิจารณาในฐานะผู้กระทำใน “สนา�ของความสัมพันธ์”

สนาમของความสัมพันธ์คือพื้นที่แห่งการแข็งแย่งที่กำหนดความสัมพันธ์ของผู้กระทำการที่ปรากฏตัวในงานบริเวณนั้น ภารกิจทางหลังมนุษย์ช่วยให้เราเห็นความจริงใหม่ ๆ หรือสภาวะใหม่ ๆ ที่เราไม่เคยคิดพิจารณามาก่อน ตัวอย่างเช่น งานของ Annmarie Mol (2002) ในหนังสือเรื่อง *The Body Multiple: Ontology in Medical Practice* ที่ศึกษาสภาวะของความเจ็บป่วยด้วยภาวะหลอดเลือดแดงตีบแข็งที่ขา (Atherosclerosis) ในผู้ป่วยที่ประเทสเนเธอร์แลนด์ แต่เดิมเราสนใจความหมายของความเจ็บป่วยที่นิยามโดยมนุษย์ผ่านสายตาของมนุษย์ที่ทำให้เราเห็นความทุกข์ของโรคภัยไข้เจ็บ แต่ Mol ซึ่งให้เห็นสภาวะใหม่ ๆ ของโรคภัยไข้เจ็บที่มีตัวกระทำการอันหลากหลายในสนาમของความสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นบุคลากรทางการแพทย์ เครื่องไม้เครื่องมือ รวมไปถึง “ห้อง” ที่เป็นตัวกระทำการสำคัญที่นิยามสภาวะของโรคภัยไข้เจ็บรวมไปถึงวิธีการที่ร่างกายของคนป่วยที่จะได้รับการปฏิบัติต่างกันไป

ตั้งแต่ห้องตรวจวินิจฉัยโรค ห้องผ่าตัด รวมไปถึงห้องพักฟื้นหลังการผ่าตัด จะพบว่า ร่างกายเดียวกันของคนๆเดียวกัน เมื่อได้เคลื่อนผ่านห้องซึ่งทำงานที่ต่างกัน ร่างกายเดียวกันนี้ก็จะมีภาวะยาที่ไม่ได้เป็นเอกพจน์หากเป็นพหุพจน์ตามปฏิสัมพันธ์ที่บังเกิดขึ้น เมื่อเราเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ใหม่โดยอาศัยแนวพินิจแบบกว่าวิทยาหลังมนุษย์ เราจะเห็นว่า ห้องหรือเครื่องมือแพทย์ซึ่งเดิมถูกเข้าใจว่าเป็นบริบททางหลังนั้น อันที่จริงล้วนเป็นตัวกระทำการสำคัญที่เข้ามาร่วมกำหนดสภาพแวดล้อม ของเรื่องราวมนุษย์หรือแม้แต่ความเป็นมนุษย์เสียด้วยซ้ำ นี่คือตัวอย่างการประยุกต์ใช้แนวพินิจแบบกว่าวิทยาหลังมนุษย์เพื่อ “เดินทางตามร่องรอยและสถานที่ที่พากษาดำรงอยู่ และเคลื่อนย้าย” ที่ผู้วิจัยอภิปรายໄกว่ก่อนหน้านี้

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้กว่าวิทยาหลังมนุษย์อีกด้วยตัวอย่างมาจากการภาคสนาม เกี่ยวกับการทรงเจ้าเข้าฝืนอีสานที่ผู้วิจัยได้ทำงานมาเป็นเวลาประมาณ 10 ปี (Visisya Pinthongvijayakul 2015) ที่ผ่านมา ผู้ถูกตีความแตกต่างกันในแต่ละวัฒนธรรม เช่น ผู้คือบรรพบุรุษผู้คุ้มครอง ผู้คือต้นเหตุให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บและอุบัติเหตุ หรือผู้คือสัญลักษณ์ของชีวิตหลังความตาย เราจะเห็นว่า “ผี” ที่กล่าวไปข้างต้นล้วนเกิดจากการให้ภาพแทน (Representation) วิธีการหากความจริงเช่นนี้เกิดจากระบบภาษาและการตีความจากมนุษย์โดยผีกล้ายเป็นวัตถุที่หยุดนิ่งรอคอยให้เรานิยามความหมายเพียงฝ่ายเดียว

ในงานศึกษาการทรงเจ้าเข้าฝืนจังหวัดชัยภูมิของผู้วิจัย เมื่อผู้วิจัยถามว่าผีคือใคร บรรดาชาวทรงมักให้คำตอบว่าผีก็เหมือนมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ในโลกของพากษาเอง (ดู Johnson 2020) และเมื่อผู้วิจัยได้พูดคุยกับผี (ผ่านร่างทรงที่เป็นมนุษย์) เพื่อถามคำถามเดียวกัน ผู้วิจัยได้เรียนรู้เรื่องราวความสัมพันธ์ของผีในโลกอีกใบที่พากษา ดำรงอยู่ พากษามีการเกิด การแก่ และการเจ็บ มีความรัก มีความชัดແย়ে় มีการจัดระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติและแบบการเมืองเรื่องอำนาจที่มีตำแหน่งและลำดับชั้น อันที่จริงในโลกของบรรดาชาวทรงจังหวัดชัยภูมิ ผีไม่เคยเป็นภาพแทนหรือสัญลักษณ์ แต่เป็นบุคคลที่มีอยู่จริง ร่างทรงกล่าวถึงและปฏิบัติต่อผีในฐานะบุคคลหนึ่ง ๆ ไม่ต่างไปจากมนุษย์ กลุ่มคนที่นับถือผีล้วนมีปฏิสัมพันธ์กับผีในฐานะบุคคลหนึ่งในชีวิตประจำวัน

ผู้เป็นกลุ่มบุคคลที่ดำรงอยู่ณ สถานที่ใดที่หนึ่งและเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งก็ซ้อนทับกับสถานที่ในโลกของมนุษย์ เมื่อผู้กับมนุษย์มาเผชิญหน้ากันณ สถานที่ซ้อนทับดังกล่าว ก็อาจนำไปสู่ความโศกเศร้า (ตามมุมมองจากผู้ของมนุษย์) เป็นที่น่าสนใจว่าในพื้นที่ซ้อนทับระหว่างคนกับผู้ บรรดาเรื่องท่องล้วนให้ข้อมูลเหมือนกันว่า “เพื่อเห็นเขา เขาย่ำเห็นเพื่อ” หรือถอดความได้ว่าในสนา�ของความสัมพันธ์นี้ บรรดาผู้มีของเห็นพากเราที่เป็นคน ในขณะที่พากเราที่เป็นคนไม่สามารถเห็นบรรดาผู้ คำกล่าวนี้เผยแพร่ให้เห็นศักยภาพของคนที่มีข้อจำกัดในการรับรู้ถึงการมีอยู่ของผู้ หากกลับยังวิธีคิดที่อนุญาตให้เกิดการจ้องมองซึ่งกันและกันแบบที่ Eduardo Viveiros de Castro และ Thom van Dooren อภิปราย เราจะพบว่าในกรณีความเชื่อแบบ ท่องเจ้าเข้าผ่านชั้ยภูมิ ผู้กับมนุษย์ต่างก็มีสภาพของการดำรงอยู่ (equally real) แต่ใน ขณะที่ผู้สามารถเห็นและจ้องมองมาที่มนุษย์มนุษย์เรากลับไม่สามารถเห็นผู้ได้ มนุษย์ จึงสูญเสียอำนาจในการจัดการความสัมพันธ์และมักนำไปสู่การตกอยู่ภายใต้บังการที่ ไม่สามารถต่อรองได้ (not all are equally strong)

ที่ผ่านมา “ความเจ็บป่วย” ในท่องเจ้าเข้าผ่านตีความว่าเป็นผลมากจาก เรื่องการทำางสังคมหรือสภาพจิตใจของมนุษย์ที่ประสบกับวิกฤตในช่วงเปลี่ยนผ่าน (Lewis 1971; Obeyesekere 1981) แนวพินิจเดิมนี้มองมนุษย์เป็นตัวละครหลักของ ปรากฏการณ์สนใจแต่ความเป็นไปของโลกมนุษย์ และลดทอนผู้ให้รายเป็นภาพแทน หรือสัญลักษณ์ แนวพินิจแบบกวิทยาหลังมนุษย์มาช่วยสร้างจุดเปลี่ยนเพื่อเผยแพร่ ให้เห็นการปรากฏร่วมของคนและผู้ โดยพินิจพิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับผู้ อย่างจริงจัง เพื่อเผยแพร่ให้เห็นสภาพใหม่ของสิ่งที่มนุษย์เข้าใจว่าเป็น “ความเจ็บป่วย” นั้นคือความเจ็บป่วยเป็นผลมาจากการล้มเหลวของการสื่อสารระหว่างคนกับผู้ เมื่อทั้งสองฝ่ายเผชิญหน้ากันโดยไม่ได้คาดคิดในสนาમของความสัมพันธ์และมนุษย์ สูญเสียอำนาจในการปฏิสัมพันธ์และต่อรอง

ด้วยแนวพินิจแบบกวิทยาแนวใหม่ เราจะเห็นว่าร่างทรงคือตัวกลางหรือ “ล่าม” ที่มาทำให้คนและผู้อยู่ ๆ สามารถสื่อสารกัน ร่างทรงเข้ามาต่อรองโดยใช้วิธีการ เลิกเปลี่ยนเพื่อเชื่อมสภาวะที่แตกต่างกันระหว่างคนกับผู้อันเป็นหัวใจของการรักษา

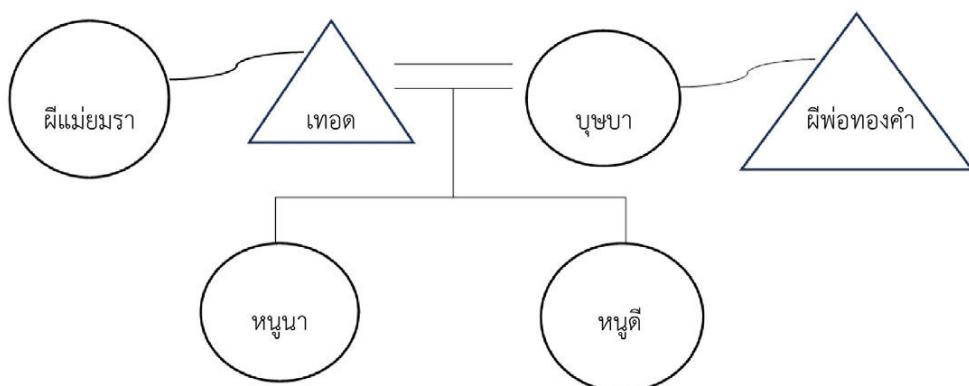
ความเจ็บป่วย ร่างทรงทำให้มนุษย์เข้าใจว่าผีกำลังต้องการอะไร ร่างทรงในจังหวัดชัยภูมิมักบอกกับผู้ป่วยถึงสาเหตุของความเจ็บป่วยว่า “เพื่อนอยากมาอยู่” หรือผีอยากร้ายด้วย ความประณานาของผี ณ เบื้องต้นนี้ส่งผลให้คนที่เชื่อถือผีประสบกับสภาวะทางกายและใจที่ไม่เสียหายไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้นกับตนเอง เกิดความประหัณพริ้นทร์หรืออารมณ์ฉุนเฉียดด้วยไม่เข้าใจพลังอำนาจที่มากกระทบตน พากษาไม่สามารถบรรยายประสบการณ์ออกมาเป็นคำพูดได้ (Visisya Pinthongvijayakul 2019) เมื่อคน ๆ หนึ่งประสบกับการที่ผีมา “ชุน” หรือภารมาแตะต้องร่างกายในขณะที่ตนมองไม่เห็นอีกฝ่าย บ้างก็ตกใจจนขวัญหล่นหายไปตามสถานที่ซ่อนทับนั้น ๆ จนร่างทรงต้องตามหาเพื่อเรียกกลับมาสู่ร่างกายของผู้ป่วย

กระบวนการรักษาความเจ็บป่วยนี้เองที่นำไปสู่การเปลี่ยนสภาวะของผีจากศตวรรษให้กลายมาเป็นผู้ปกปักษากำราคน ๆ นั้น หรือเปลี่ยนผีจากที่เป็นคนแปลกหน้าให้กลายมาเป็นญาติกับคน ๆ นั้น หลังจากกระบวนการรักษาผู้ป่วยเสร็จสิ้น คนในครอบครัวของผู้ป่วยก็ได้รับเอาผีมาเป็นสมาชิกคนหนึ่งของครัวเรือนและปฏิบัติกับผีในฐานะญาติมิตรคนหนึ่งซึ่งมีตำแหน่งแห่งที่ มีตัวตน พร้อมทั้งมีความรู้สึกนึกคิดและการกระทำที่จะส่งผลต่อกันในครัวเรือนนั้น ๆ ความจริงแบบนี้จะไม่ปรากฏหากเรายังใช้แนวพินิจของการตีความที่มองผีในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมซึ่งจะทำให้ผีในฐานะบุคคลหล่นหายไปในกระบวนการตีความ

แนวพินิจแบบกวิทยาแบบหลังมนุษย์ได้ช่วยเปิดพื้นที่ให้ได้ปรากฏตัวตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ไปถึงปลายน้ำ ในสนา�ของความสัมพันธ์โดยไม่ถูกบิดเบือนสภาวะที่เป็นอยู่ให้เข้าไปสู่ระบบตระกูลของโลกเชิงประจักษ์ของมนุษย์ กวิทยาแนวใหม่เผยแพร่ให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านของผีจากคนแปลกหน้าไปสู่การเป็นของรักษาประจำตัวของผู้ป่วยและครอบครัว ผีได้เติบโต กลายรูป และเปลี่ยนแปลงไปตามความสัมพันธ์ กับมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่หยุดนิ่ง เมื่อใดที่คนไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงกับผีหรือทดสอบที่ไม่เหลี่ยมแล้วผีก็จะเกิดซึ่งก่อความห่างเหินในการสื่อสาร และเกิดความเป็นอื่นจนไปถึงความบาดหมางระหว่างกัน อันเป็นที่มาของความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นในสายตระกูลเมื่อลูกหลานเจ็บไข้ได้ป่วย เพราะลงทะเบียนการเอาใจใส่ผีในฐานะสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัว

การตระหนักในการมีอยู่ของผี หรือสภาวะที่เป็นของผีที่ไม่ได้ถูกแปลงให้กลายไปเป็นแรงกระทำทางสังคมนำไปสู่การหาความจริงแบบใหม่ ๆ ตัวอย่างเช่นการกลับไปตั้งคำถามแ朋ผังเครื่อญาติในความรู้ทางมนุษยวิทยาที่เดิมมีแต่มนุษย์จะเกิดอะไรขึ้นหากเราดื่นพื้นที่แก่ผีในแ朋ผังเครื่อญาติ ที่ซึ่งพวกเขาร่วมกันทำการศึกษาของนักวิชาการเสียด้วยซ้ำ (ดูภาพที่ 1) การศึกษาเรื่องทรงเจ้าเข้าผีในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก จึงกลายมาเป็นพื้นที่ความรู้สำคัญต่อการเกิดขึ้นของจุดเปลี่ยนทางภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะเมื่อนักมนุษยวิทยาพยายามทำความเข้าใจความจริงของชนพื้นเมืองที่เป็นโลกอีกใบซึ่งแตกต่างจากโลกสมัยใหม่ที่มีตระกูลของความจริงอันว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีอีกแบบ (Viveiros de Castro 2015; Pedersen 2011)

ภาพที่ 1: แสดงแ朋ผังครอบครัวของบุชา (นามสมมติ) ร่างทรงคนหนึ่งในจังหวัดชัยภูมิ เดิมบุชาเป็นร่างทรงของผีพ่อท้องคำ หลังจากที่สามีของเธอไปทำงานต่างประเทศ ผีแม่ยมราซึ่งเป็นผีในครอบครัวของสามีได้ย้ายมาอยู่กับเธอ เครื่อญาติของสามีในอิกหมูบ้านต้องออกจากมาطاวยหิงผีแม่ยมราที่บ้านของบุชา และแสดงความเคารพต่อเธอในฐานะร่างทรงของแม่ยมรา ปีละ 1 ครั้ง

จะเห็นว่าความรู้ของภูมิศาสตร์มนุษย์สนใจพื้นที่ที่มีการปฏิสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดสภาวะ หรือความจริงชุดหนึ่ง ๆ ขึ้นมา ณ สถานที่หนึ่งและเวลาหนึ่ง ๆ เป็นเหตุผลว่าทำไมจึงต้องมีการนิยามสนำมของความสัมพันธ์ขึ้นมา การศึกษาแนวใหม่ต้องพยายามพิจารณาชั้วชั้นของความเป็นผู้กระทำการของสิ่งที่เราสนใจแล้ว ตั้งคำถามใหม่ วิธีการตั้งคำถามใหม่ เช่นนี้มีความสำคัญ เพราะจะกำหนดแนวทางการ

ศึกษาว่าจะไปในแนวทางแบบการตีความหรือเป็นไปในแนวทางแบบพิจารณาความสัมพันธ์ที่มีผลลัพธ์ ผู้ศึกษาวิจัยต้องเดินตามดูผู้กระทำการและฟังเสียงของพวกรเข้าให้มากขึ้น รวมถึงสังเกตการเปลี่ยนผ่านจากผู้กระทำการไปสู่สภาวะเครือข่ายและในทางกลับกันจากสภาวะเครือข่ายโดยสร้างไปสู่การเป็นผู้กระทำที่จะทำให้มุ่งมองของพวกรเข้าได้เผยแพร่ขึ้นมา ดังที่จะเห็นในภาพที่ 1 ว่าการเคลื่อนย้ายของผู้จากสถานที่หนึ่งไปสู่อีกสถานที่หนึ่ง ได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของผู้คนในประเด็นการเมืองเรื่องอำนาจ และการจัดการทรัพยากรของมนุษย์ได้อย่างน่าสนใจ

อย่างไรก็ตาม อาจมีปัญหาที่ตามมาคือ แล้วเราจะถ่ายทอดความจริงของแนวพินิจแบบภูมิไทยหลังมนุษย์ได้อย่างไร เพราะอย่าลืมว่าการเขียนหรือการเล่าเรื่องเพื่อถ่ายทอดความรู้ของมนุษย์ก็อาจลายไปเป็นการนำเสนอภาพแทนและกดทับเสียงของคนอื่นหรือสิ่งอื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งก็เป็นข้อจำกัด (Limit) ประการหนึ่งของการถ่ายทอดความรู้ของแนวพินิจแบบใหม่ที่เราต้องคำนึงถึงเสมอ เพื่อที่จะตอบคำถามนี้เราต้องกลับไปทบทวนเครื่องมือนั้นก็คือการเขียน กล่าวคือเราต้องพินิจพิเคราะห์ตำแหน่งแห่งที่ของความสัมพันธ์อันซับซ้อนและเขียนให้เห็นผ่านมุมมองที่หลากหลาย เพื่อนำไปสู่ “การเล่าเรื่องผ่านมุมมองของความสัมพันธ์” เดิมนักมนุษยวิทยารู้ดีว่างานทางชาติพันธุ์วรรณนาเป็นงานที่นักมนุษยวิทยาและผู้ให้ข้อมูลในภาคสนามนั้นได้ประกอบสร้างความรู้และความจริงร่วมกัน (Cocreation) สำหรับแนวพินิจแบบหลังมนุษย์เราจึงขยายไปสู่การที่มนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ร่วมกันสร้างความรู้และความจริงร่วมกัน แล้วถ่ายทอดผ่านการเขียนของมนุษย์โดยคิดคำนึงถึงสิ่งอื่นให้มากที่สุด ผ่านวิธีการเล่าเรื่องเพื่อสร้างความรู้โดยไปเป็นส่วนหนึ่งหรือจุ่มตัวลงไปในเครือข่ายความสัมพันธ์ เข้าไปทำงานกับศาสตร์อื่น ๆ ด้วยสายตาที่แหลมคมและเล่าเรื่องอย่างลุ่มลึกเพื่อขยับขอบฟ้าของความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ดังตัวอย่างบทความเรื่อง “Strathern beyond the Human: Testimony of a Spore” ที่ Anna Tsing (2014) ได้ลงไปคุยกับนักวิทยาศาสตร์และห้องทดลองเรื่องเห็ด พร้อมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเห็ดในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลกแล้วใช้ข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณนากลั่นอ้อมาเป็นเรื่องเล่าผ่านสายตาของสปอร์ทเห็ดได้อย่างมีชั้นเชิง

สู่ทางรอดของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

งานวิชาการใหม่ ๆ ในแนวพินิจแบบกว่าวิทยาหลังมนุษย์ได้พยายามหนีออกจากองค์ความรู้แบบมนุษยนิยมซึ่งเป็นฐานปรัชญาของโลกสมัยใหม่ซึ่งมักครอบงำด้วยความรู้ที่สถาปนาโดยตะวันตก และจัดมนุษย์ไว้อยู่ช่วงชั้นบนสุดที่มีอภิสิทธิ์เหนือสิ่งอื่น ๆ กว่าวิทยาแนวใหม่นี้ไม่ได้เรียงช่วงชั้นและให้คุณค่าแก่สรรพลิงตามอำเภอใจของมนุษย์แต่มุ่งศึกษาสิ่งอื่นโดยคำนึงสถานะเทียบเท่ากับมนุษย์ ในบทความชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้ประมวลงานวิชาการด้านจุดเปลี่ยนทางกว่าวิทยาชิ้นสำคัญ ๆ ที่มุ่งถอนราากถอนโคนวิธีคิดแบบทวิลักษณ์ที่แยกโลกของความรู้ออกเป็นเรื่องของวัฒนธรรมกับธรรมชาติพร้อมทั้งแสดงจุดเปลี่ยนและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ทางความคิดพอสังเขปผู้วิจัยเสนอคำสำคัญคือ “สภาพใหม่ในสันમของความสัมพันธ์” ในฐานะเครื่องมือในการศึกษาข้อมูลเพื่อทดลองหาคำตอบใหม่ ๆ ให้กับปฏิสัมพันธ์ของผู้กระทำการที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ในสถานการณ์ที่เราสนใจผ่านการเล่าเรื่องด้วยสายตาอันลุ่มลึก แన่อนว่าเรื่องเล่าโดยมนุษย์ยอมมีข้อจำกัดในการถ่ายทอดเรื่องราวของสิ่งอื่น แต่เราควรพยายามท้าทายความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของการเล่าเรื่องเพื่อขยายขอบเขตความสัมพันธ์และการดำรงอยู่ร่วมกันอันเป็นเจตนาของแนวพินิจแบบกว่าวิทยาหลังมนุษย์

ในบทนี้ ผู้วิจัยเกริ่นถึงการถูกเดียงถึงความตีบตันในการศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เจตนาของมนุษย์ที่มีอยู่ในแนวพินิจแบบกว่าวิทยาหลังมนุษย์คือการพยายามหาทางรอดให้กับโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงผันผวน ในบทส่งท้ายนี้ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นพลังของการศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ด้วยจุดเปลี่ยนทางกว่าวิทยา ว่ามีคุณูปการที่จะสามารถผลักให้เกิดทั้งการคิดคำนึงอย่างจริงจังของโลกใบอื่น ๆ ที่แตกต่างหลากหลายและปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมเพื่อบรรลุผล

Eduardo Viveiros de Castro เป็นนักมนุษยวิทยาที่มีวาระทางการเมืองในงานของตัวเอง เขายื่นอ้างว่าวิทยาแนวใหม่มีพลังที่จะปรับเปลี่ยนอำนาจที่เคยผูกขาดโดยโลกตะวันตก เขาย้ายมาชี้ให้เห็นพลังทางการเมืองและการเปลี่ยนแปลงจาก

กลุ่มชาติพันธุ์และคนตัวเล็กตัวน้อย (ดู Holbraad and Pedersen 2017, 158-59) ความรู้หรือชุดความจริงที่เคยถูกผูกขาดในโลกตะวันตกมีมนุษย์ในโลกสมัยใหม่เป็นตัวละครสำคัญ จุดเปลี่ยนทางกว่าวิทยาในมนุษย์วิทยาได้รับคุณูปการจากการศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์และชนกลุ่มน้อยจากพื้นที่ความรู้ของพวกเขา เพราะว่าความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์และชนกลุ่มน้อยมักจะไม่ได้มีตระภาคที่สอดคล้องไปกับความเป็นโลกสมัยใหม่ที่ถูกครอบงำด้วยหลักการเหตุผลที่เราเคยคุ้นชินกันมา และที่สำคัญความรู้ของชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ในลักษณะแควรบ ไม่ได้ตั้งอยู่บนลำดับขั้นแบบแนวตั้งที่มีมนุษย์อยู่บนขั้นสูงสุดและอยู่คุณย์กลางอย่างที่ปรากฏในความรู้แบบสมัยใหม่เสมอไป ที่สำคัญหลายครั้งงานทางมนุษย์วิทยาที่ศึกษาความคิดและปฏิบัติการของคนในท้องถิ่น เช่น มิติสิ่งแวดล้อม พิธีกรรมความเชื่อ และสุขภาวะ ได้เผยแพร่ให้เราเห็นว่าในโลกของกลุ่มคนที่นักมนุษย์วิทยาศึกษายังไม่สนใจอยู่ ๆ ซึ่งนักนักกันอยู่และมีมานานแล้ว เพียงแต่การศึกษาทางมนุษย์วิทยาในบางครั้งบางช่วงเวลาได้รับใช้คุณูปการณ์ทางการเมืองของโลกตะวันตกและถูกครอบงำด้วยกระบวนการทัศน์แบบสมัยใหม่ที่แบ่งความรู้ของเป็นคู่ตรงข้ามดังที่เราได้อภิปรายกันไปแล้วข้างต้น

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าพันธกิจของกว่าวิทยาในแนวทางของ Viveiros de Castro คือการมุ่งสั่นคลอนทฤษฎีหรือโครงเรื่องอันเต็มไปด้วยความรู้ที่ถูกสถาปนาในโลกตะวันตกแนวคิดแบบเก่าก่อนกว่ามนุษย์มีธรรมชาติร่วมกัน ส่วนวัฒนธรรมเป็นความแตกต่างหลากหลาย ที่มีลำดับพัฒนาการเส้นตรงแบบเดียวกัน ทำให้เกิดการแบ่งมนุษย์ออกเป็นลำดับขั้นตามหัวใจเวลาของพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม Viveiros de Castro ใช้วิธีคิดแบบกว่าวิทยาแนวใหม่เพื่อท้าทายว่าธรรมชาติของมนุษย์ไม่ได้ตายตัวและมีหนึ่งเดียว โดยกลับหัวกลับหางวิธีคิดของนักวิชาการตะวันตกที่เสนอทฤษฎีโครงสร้างนิยม เช่น Claude Lévi-Strauss กว่าวิทยาหลังมนุษย์เช่นนี้มุ่งสอนรากรตอนโคนทฤษฎีโลกตะวันตกแบบธรรมชาติหนึ่งแบบนำไปสู่การตีความทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเคยอิงอยู่กับโครงเรื่องแบบวัฒนธรรมสมพัทธ์ (Cultural Relativism) (Holbraad and Pedersen 2017, 157-80) ซึ่งก็ยังคงเป็นกระบวนการทัศน์ที่ครอบงำด้วยความรู้ของประวัติศาสตร์ความคิดของโลกตะวันตก ดังนั้นเจตจำนงของกว่าวิทยาหลังมนุษย์

ประการหนึ่งที่สำคัญคือต้องการวิพากษ์การผูกขาดอำนาจของโลกตะวันตก และพยายามปลดแอกธรรมชาติที่เคยถูกมนุษย์กุมอำนาจเป็นเวลานาน

การศึกษาวิจัยโดยอาศัยภาระทางสังคมและภาระเมือง (Activism) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ซึ่งสำคัญ ไม่เพียงเพื่อความต่อต้านมุ่งศึกษามนุษย์และสังคมเป็นพื้นฐาน แต่ยังเพื่อเป็นเครื่องยืนยันการตระหนักรู้ของมนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของโลก และเป็นการแสดงความรับผิดชอบในฐานะที่มีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงผันผวนที่กระทบต่อธรรมชาติในยุคที่เราเรียกว่า “มนุษยสมัย” การเคลื่อนไหวทางสังคมในที่นี้ ไม่ใช่แค่การเคลื่อนไหวโดยมนุษย์เพื่อมนุษย์ แต่เป็นการยกระดับการเคลื่อนไหวจากมนุษย์เพื่อโลกที่กว้างขึ้น กล่าวคือ เราใส่ใจสิ่งอื่นที่อยู่รอบตัวเราและยกระดับให้เราเข้าใจสิ่งที่เรียกว่ามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์แห่งความหวัง การใส่ใจสิ่งอื่น ๆ นำพาเราไปสู่ข้อคิดเห็นที่ยกระดับจากจริยธรรมที่เราเคยเชื่อเดิมเป็นการถูกต้องแต่ประเด็นที่มีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลาง ไปสู่จริยธรรมเพื่อสิ่งอื่นที่นอกเหนือไปจากมนุษย์

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มีพลังที่สามารถนำไปสู่การสร้างบทสนทนาและปฏิบัติการรูปแบบต่าง ๆ เช่น งานเขียนเชิงวิชาการและเชิงสร้างสรรค์ งานศิลปะและการแสดง รวมไปถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหลากหลายรูปแบบ ผลกระทบที่เรามีต่อโลกในทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Personhood) ของแม่น้ำและภูเขาในบางประเทศเมื่อเร็ว ๆ นี้ อย่างไรก็ตามเราอาจถูกเตือนว่าการให้การรับรองเช่นนี้ยังคงไปไม่พ้นจากแนวคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางโดยมนุษย์มีอำนาจในการให้คุณให้โทษและบันดาลผลแก่สิ่งอื่น ๆ แต่อย่างน้อยในภาคปฏิบัติและนโยบายเราก็เริ่มเห็นความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของประเด็นที่เราอาจไม่คุ้นเคยมาก่อน เช่น สิทธิพลเมือง สิทธิสัตว์ และสิทธิธรรมชาติ รวมไปถึงการเคารพสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ อย่างเช่นว่าจุดเปลี่ยนทางภูมิศาสตร์เกิดขึ้นจากการถึงความเป็นไปได้ใหม่ ๆ และเป็นจินตนาการถึงสิ่งอื่น ๆ ที่มนุษย์เราไม่คุ้นเคย ดังนั้น ณ จุดเริ่มต้นนี้

การเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่แตกต่างหลากหลาย หรือแม้กระทั่ง การเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิที่มากไปกว่าสิทธิของมนุษย์ซึ่งมีความสำคัญ เพราะเมื่อเรา ตระหนักในเรื่องสิทธิของสัตว์ ต้นไม้ และแม่น้ำ นั่นหมายถึงว่าเรากำลังเอื้อมมือออก ไปยังโลกที่เราไม่คุ้นเคยและสร้างความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ของรูปแบบชีวิตที่มนุษย์และ สิ่งอื่นๆ ดำรงอยู่ร่วมกัน

บรรณานุกรม

- โภมาตระ จึงเสถียรทรัพย์. 2559. “ศาสตร์-อศาสตร์: มนุษยวิทยา ณ จุดเปลี่ยนทาง ภูมิศาสตร์.” ใน ศาสตร์-อศาสตร์ เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน, บรรณานิการโดย จันทนี เจริญศรี, 118-40. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จักรกฤษ สงขุมณี. 2559. “ความไม่(เดย)เป็นสมัยใหม่ของศาสตร์-อศาสตร์ อวัตถุวิสัย มนุษยนิยม และเครื่องข่าย-ผู้กระทำการ บูรโน่ ลาตูร์.” ใน ศาสตร์-อศาสตร์ เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน, บรรณานิการโดย จันทนี เจริญศรี, 142-78. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จันทนี เจริญศรี, บก. 2559. ศาสตร์-อศาสตร์ เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชนกพร ชูติกมลธรรม. 2563. “Material Turn ในสาขาประวัติศาสตร์ทฤษฎี Actor-Network กับแนวคิดวัตถุในฐานะผู้กระทำการทางประวัติศาสตร์.” วารสารศิลปศาสตร์ 20 (1): 97-125.
- ชญา วรรณภูติ และรัตนากรณ์ พุ่มน้อย. 2561. “‘โลกาพันทาง’ ของลุ่มน้ำ ปลา และผู้คนแห่งบ้านกง อำเภอกรีดสุนทร จังหวัดสุโขทัย: มุ่มมองเชิงภูมิศาสตร์มนุษย์.” วารสารสังคมวิทยามนุษยวิทยา 37 (2): 129-60. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2554. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน.
- วิศิษย์ ปันทองวิชัยกุล. กำลังตีพิมพ์. กลืน กล้าย พันธุ์: อุบัติการณ์โรคพยาธิใบไม้ตับ ในมุ่มมองมนุษยวิทยา. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, บก. 2563. จุดตัดของเรื่อง ‘ต้องห้าม’ ในพื้นที่ความรู้. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, บก. 2564ก. เสียงที่ไม่ได้ยิน: อารมณ์และความหวังในพื้นที่ความรู้. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อ่านนันท์ กานูจนพันธุ์. 2564. กำวข้ามวากромสู่พื้นที่ความรู้: จุดตัดของข้อแตกเที่ยงทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศยาม.

Carse, Ashley. 2014. *Beyond the Big Ditch: Politics, Ecology, and Infrastructure at the Panama Canal*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
de la Cadena, Marisol, and Mario Blaser, eds. 2018. *A World of Many Worlds*. Durham: Duke University Press.

Ellis, Erle C. 2018. *Anthropocene: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Felski, Rita. 2020. "Introduction." in *Latour and the Humanities*, edited by Rita Felski and Stephen Muecke, 1-27. Baltimore: John Hopkins University Press.

Gould, Deborah. 2009. *Moving Politics: Emotion and ACT Up's Fight Against AIDS*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Grey, William. 1993. "Anthropocentrism and Deep Ecology." *Australasian Journal of Philosophy* 71 (4): 463-75.

Haraway, Donna. 2008. *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Haraway, Donna. 1988. "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective." *Feminist Studies* 14 (3): 575-99.

Harman, Graham. 2018. *Object-Oriented Ontology: A New Theory of Everything*. London: Pelican Books.

Helmreich, Stefan. 2009. *Alien Ocean: Anthropological Voyages in Microbial Seas*. Berkeley: University of California Press.

Hetherington, Kregg. 2019. *Infrastructure, Environment, and Life in the Anthropocene*. Durham: Duke University Press.

Holbraad, Martin, and Morten Axel Pedersen. 2017. *The Ontological Turn: An Anthropological Exposition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ingold, Tim. 2005. "Epilogue: Towards a Politics of Dwelling." *Conservation and Society* 3 (2): 501-08.

Jakkrit Sangkhamanee. 2017. "An Assemblage of Thai Water Engineering:

- The Royal Irrigation Department's Museum for Heavy Engineering as a Parliament of Things." *Engaging Science, Technology, and Society* 3: 276-91.
- Jakkrit Sangkhamanee. 2018. "Infrastructure in the Making: The Chao Phraya Dam and the Dance of Agency." *TRaNS: Trans –Regional and –National Studies of Southeast Asia* 6 (1): 47-71.
- Janjira Sombatpoonsiri. 2016. "Carnivalesque Humor, Emotional Paradoxes, and Street Protests in Thailand." *Diogenes* 63 (1-2): 76–88.
- Johnson, Andrew. 2020. *Mekong Dreaming: Life and Death along a Changing River*. Durham: Duke University Press.
- Lasso, Marixa. 2016. "From Citizens to 'Natives': Tropical Politics of Depopulation at the Panama Canal Zone." *Environmental History* 21 (2): 240-49.
- Latour, Bruno. 1988. *The Pasteurization of France*. Cambridge, Mass: Havard University Press.
- Latour, Bruno. 1993. *We Have Never Been Modern*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno. 2005. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. New York: Oxford University Press.
- Latour, Bruno, Graham Harman, and Peter Erdélyi. 2011. *The Prince and the Wolf: Latour and Harman at the LSE*. Winchester: ZeroBooks.
- Lewis, Ioan M. 1971. *Ecstatic Religion: An Anthropological Study of Spirit Possession and Shamanism*. London: Penguin Books.
- Massumi, Brian. 2002. *Parables for the Virtual: Movement, Affect, Sensation*. Durham: Duke University Press.
- Ming Panha. 2021. "Pet Dogs, Masculinity, and the British Empire in Sherlock Holmes Fictions by Sir Arthur Conan Doyle." PhD diss., The University of Sheffield.
- Mol, Annemarie. 2002. *The Body Multiple: Ontology in Medical Practice*. Durham: Duke University Press.
- Mol, Annemarie. 2021. *Eating in Theory*. Durham: Duke University Press.

- Næss, Arne. 1973. "Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movements. A Summary." *Inquiry* 16 (1): 95-100.
- Obeyesekere, Gananath. 1981. *Medusa's Hair: An Essay on Personal Symbols and Religious Experience*. Chicago: University of Chicago Press.
- Paxson, Heather. 2013. *The Life of Cheese: Crafting Food and Value in America*. Berkeley: University of California Press.
- Pedersen, Morten Axel. 2011. *Not Quite Shamans: Spirit Worlds and Political Lives in Northern Mongolia*. Ithaca: Cornell University Press.
- Pickering, Andrew. 2017. "The Ontological Turn: Taking Different Worlds Seriously." *Social Analysis* 61 (2): 134-50.
- Rose, Deborah Bird. 2011. *Wild Dog Dreaming: Love and Extinction*. Charlottesville and London: University of Virginia Press.
- Shouse, Eric. 2005. "Feeling, Emotion, Affect." *M/C Journal* 8 (6). Accessed October 5, 2023. <https://journal.media-culture.org.au/mcj/article/view/2443>.
- Song, Sarah. 2020. "Multiculturalism." *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Accessed April 11, 2023. <https://plato.stanford.edu/entries/multiculturalism/> (9 September 2020)
- Tsing, Anna Lowenhaupt. 2004. *Friction: An Ethnography of Global Connection*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Tsing, Anna Lowenhaupt. 2014. "Strathern beyond the Human: Testimony of a Spore." *Theory, Culture & Society* 31(2-3): 221-41.
- Tsing, Anna Lowenhaupt. 2015. *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Turnbull, David. 1997. "Reframing Science and Other Local Knowledge Traditions." *Futures* 29 (6): 551-62.

- van Dooren, Thom. 2017. "Making Worlds with Crows: Philosophy in the Field" in *Troubling Species: Care and Belonging in a Relational World*, edited by The Multispecies Editing Collective, 59-66. RCC Perspectives: Transformations in Environment and Society.
- van Dooren, Thom. 2019. *The Wake of Crows: Living and Dying in Shared Worlds*. New York: Columbia University Press.
- Visisya Pinthongvijayakul. 2015. "Performing the Isan Subject: Spirit Mediums and Ritual Embodiment in a Transitional Agrarian Society." PhD diss., The Australian National University.
- Visisya Pinthongvijayakul. 2019. "Performing Alterity of Desire: Bodiliness and Sexuality in Spirit Mediumship in Northeast Thailand." *American Anthropologist* 121: 101-12.
- Viveiros de Castro, Eduardo. 2015. *The Relative Native: Essays on Indigenous Conceptual Worlds*. Chicago: HAU Books.
- Viveiros de Castro, Eduardo. 2014. *Cannibal Metaphysics: For a Post-structural Anthropology*. Minneapolis: Univocal Publishing.
- Viveiros de Castro, Eduardo. 1998. "Cosmological Deixis and Amerindian Perspectivism." *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 4 (3): 469-88.
- Viveiros de Castro, Eduardo. 2004. "Perspectival Anthropology and the Method of Controlled Equivocation." *Journal of the Society for the Anthropology of Lowland South America* 2 (1): 3-22.

เชิงอรรถ

ⁱ บทความวิจัยขึ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “มนุษยศาสตร์และจุดเปลี่ยนทางกว่าวิทยา” ภายใต้ร่มโครงการ “มนุษยศาสตร์สหวิทยาการ: จุดเปลี่ยนของมนุษยศาสตร์ในศตวรรษที่ 21” โดยการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ซึ่งได้รับการรับรองการยกเว้นพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ผู้วิจัยขอขอบคุณ กองบรรณาธิการและผู้พิจารณาบทความทั้งสามท่านที่ชี้แนะแนวทางเพื่อปรับปรุง บทความให้ดีขึ้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณกองทุนวิจัย Alexander von Humboldt Foundation และ Institute of Anthropology, Heidelberg University ประเทศเยอรมัน ที่สนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการ

ⁱⁱ “พื้นที่ความรู้” (อ่านที่ กัญจนพันธุ์ 2563, 2564ก, 2564ข) เป็นเครื่องมือที่ช่วยเผยแพร่ ให้เห็นการทำงานของการประกอบสร้างความรู้ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ พื้นที่นี้อนุญาต ให้ความรู้ชัดต่าง ๆ ที่มีภัพวิทยาแตกต่างกันเข้ามา มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างมีชีวิตชีวา (Turnbull 1997)

ⁱⁱⁱ ในหนังสือเรื่อง Object-Oriented Ontology: A New Theory of Everything (2018) Graham Harman นักปรัชญาคนสำคัญที่เขียนงานเกี่ยวกับภัพวิทยาของวัตถุใช้คำว่า “ภัพวิทยา” (Ontology) และ “อภิปรัชญา” (Metaphysics) ในความหมายเดียวกัน

^{iv} อารมณ์และการแสดงออกทางการเมืองโดยประชาชนกับการจัดการโดยรัฐ มีความ ซับซ้อน งานศึกษาการประท้วงในสังคมไทยบางชิ้นบอกเล่าถึงผลลัพธ์ของการใช้อารมณ์รุนแรงที่อาจส่อพฤติกรรมการทำลายทรัพย์สินส่วนรวมในมุ่งมองของเจ้าหน้าที่รัฐ และนำไปสู่ความชอบธรรมในการจับกุม การใช้อารมณ์ที่ “พึงประสงค์” เช่น อารมณ์ขันและความสนุกสนานอาจเป็นยาหยาสต์ที่ผู้ประท้วงใช้เพื่อดึงมวลชนและสังคม ภายนอกให้มาสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่ม (ดู Janjira Sombatsopongsiri 2016) อย่างไรก็ตามการศึกษาเช่นนี้ยังคงต้องย้ำในทัศนะว่ายังไห้กับตัวคู่ตรงข้ามระหว่าง เหตุผลและการเมืองอยู่ เช่นเดิม

^v ในงานของ Latour มีการใช้คำว่า actant ในฐานะผู้กระทำการที่ต่างไปจากคำภาษาอังกฤษว่า actor ที่เราคุ้นเคยกัน เพื่อแสดงคุณสมบัติที่ซับซ้อนและเลื่อนไหลตามที่กล่าวไปข้างต้น

^{vi} ภวิทยาที่เกิดในสنانามของความสัมพันธ์ท้าทายองค์กรและทิศทางที่มนุษย์คุ้นเคยและเข้าใจ นำไปสู่ความจริงแบบใหม่ ตัวอย่างเช่น การที่มนุษย์เข้าองค์กรและการและทิศทางการเคลื่อนที่ของมนุษย์ว่าหมายถึงการเคลื่อนที่ไปด้านหน้า ไปครอบงำสภาวะการมองรอบทิศทางและการเคลื่อนที่ของ “ปู” ว่าเป็นการเคลื่อนที่ไป “ด้านข้าง” การนิยามว่าอะไรคือการเดินด้านข้างก็มีนัยของการให้ความหมายการเคลื่อนที่โดยเอกสารความคิดความเข้าใจของเราไปครอบงำประสบการณ์และความแตกต่างทางภาษาพูดของสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์โดยมีโครงสร้างทางภาษาและไวยากรณ์เป็นเครื่องมือในสร้างความจริงขึ้นมา

^{vii} คำกล่าวที่ว่า “มนุษย์มีสภาวะไม่ต่างไปจากสภาวะของวัตถุสิ่งของนั้น” ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์ถูกทำให้กลายเป็นวัตถุตามความรู้ที่เราเคยชินกันมา เพราะกระบวนการกลâyเป็นวัตถุ (objectification) คือการตอกย้ำการประภาคูของคู่ตรงข้ามระหว่างความเป็นองค์ประธานและความเป็นวัตถุของสิ่งที่เราศึกษาในกระบวนการทัศน์แบบเดิม แต่ภวิทยาในบทความนี้กำลังให้ความสนใจกระบวนการทัศน์แบบหลังมนุษย์นิยม (posthumanism) ที่พยายามเส้นแบ่งระหว่างองค์ประธานกับรวม บุคคลและวัตถุ ฯลฯ ดังนั้นในทางภวิทยาแบบใหม่นี้ มนุษย์ก็มีสภาวะเป็นสิ่งของ “Thing” แบบหนึ่งที่สามารถเคลื่อนย้ายจากสภาวะของผู้กระทำการไปเป็นเครื่องข่ายได้ไม่แตกต่างจากสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ (Holbraad and Pedersen 2017)

^{viii} วลี “เข้ามาข้างนอก ออกราไปข้างใน” เป็นตัวอย่างสำคัญในการอธิบาย “สภาวะใหม่ ในสنانามของความสัมพันธ์” ที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอในบทความนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นการใช้ “ภาษาเพื่อรื้อสร้างภาษา” กล่าวคือภาษาของมนุษย์คือระบบสัญลักษณ์และการให้ความหมายที่ครอบงำโน้ตศัพท์และกำหนดทิศทางการทำความเข้าใจโลกรอบตัวเรา ไวยากรณ์ของภาษาทำให้เราคุ้นชินการจัดลำดับความคิดและชุดตรรกะ

ยิ่งไปกว่านั้นยังจำกัดประสานสัมผัสในการรับรู้สภาวะของผู้กระทำการอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ คำกล่าวที่ว่า “ปูเดินไปด้านข้าง” หรือ “พยาธิใบไม้เข้าสู่ร่างกายของคน” ล้วนเป็นรูปประโยคที่ถือมุ่งมองของมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางและเห็นร่างกายของเราเป็นระบบปิด ซึ่งปูและพยาธิใบไม้อาจรับรู้การกระทำของตนเองแต่ก็ต่างออกไปใช้คำที่ดูขัดแย้งมาว่างไว้ด้วยกันว่า “เข้ามาข้างนอก ออกไปข้างใน” เป็นวิธีการสร้างพื้นที่ความรู้ของกวีทายาห์ลั่งมนุษย์ อันมีนัยของการวิพากษ์ความเป็นศูนย์กลางของมนุษย์และขยายบขوبพ้าความเป็นไปได้ในการทำความเข้าใจ “สภาวะใหม่ ๆ” ที่เราไม่คุ้นเคย